

LATVIJAS
UNIVERSITĀTE

Promocijas darba
kopsavilkums

Summary of
Doctoral Thesis

Ilze Ļaksa-Timinska

**NARATĪVI LATVIEŠU
PROZĀ PSRS 20. GADSIMTA
20.–30. GADOS**

**NARRATIVES IN LATVIAN PROSE IN
THE USSR IN THE 1920S–1930S**

Rīga 2025

LATVIJAS
UNIVERSITĀTE

HUMANITĀRO ZINĀTŅU
FAKULTĀTE

Ilze Ļaksa-Timinska

NARATĪVI LATVIEŠU PROZĀ PSRS
20. GADSIMTA 20.–30. GADOS

PROMOCIJAS DARBA KOPSAVILKUMS

Zinātnes doktora grāda (*Ph. D.*) iegūšanai
Zinātnes nozare – valodniecība un literatūrzinātne
Apakšnozare – latviešu literatūras vēsture

Rīga 2025

Promocijas darbs izstrādāts Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātē, Latvistikas un baltistikas nodaļā un Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūtā laika posmā no 2018. gada līdz 2024. gadam.

NACIONĀLAIS
ATTĪSTĪBAS
PLĀNS 2020

EIROPAS SAVIENĪBA
Eiropas Sociālais
fonds

VPP
Valsts pētījumu
programma

I E G U L D Ī J U M S T A V Ā N Ā K O T N Ē

Projekts “Identitāšu ainavas: vēsture, kultūra un vide” (Nr. VPP-LETONIKA-2021/1-0008), kas tiek īstenots Valsts pētījumu programmas “Letonika latviskas un eiropiskas sabiedrības attīstībai” ietvaros.

Darbs sastāv no ievada, 4 nodaļām, secinājumiem, avotu un literatūras saraksta, 9 pielikumiem.

Darba forma: disertācija valodniecības un literatūrzinātnes nozarē, latviešu literatūras vēstures apakšnozarē.

Darba zinātniskā vadītāja: prof. *Dr. philol. Ieva Kalniņa*, Latvijas Universitāte.

Recenzenti:

- 1) prof. *Dr. philol. Maija Burima*, Daugavpils Universitāte;
- 2) prof. *Dr. philol. Ausma Cimdiņa*, Latvijas Universitāte;
- 2) prof. *Dr. philol. Zanda Gūtmane*, RTU Liepāja.

Promocijas darba aizstāvēšana notiks 2025. gada 11. martā Latvijas Universitātes Valodniecības un literatūrzinātnes un mūzikas, vizuālo mākslu un arhitektūras nozaru promocijas padomes atklātā sēdē 2025. gada 11. martā plkst. 14.00 LU Humanitāro zinātņu fakultātes 402. auditorijā (Visvalža ielā 4a, Rīgā).

Ar promocijas darbu un tā kopsavilkumu var iepazīties Latvijas Universitātes bibliotēkā Rīgā, Kalpaka bulvārī 4.

LU Valodniecības un literatūrzinātnes
un mūzikas, vizuālo mākslu un
arhitektūras nozaru promocijas

padomes priekšsēdētāja _____ / **Ausma Cimdiņa** /
(paraksts)

padomes sekretāre _____ / **Iveta Naradovska** /
(paraksts)

© Ilze Ļaksa-Timinska, 2025

© Latvijas Universitāte, 2025

ISBN 978-9934-36-356-6

ISBN 978-9934-36-357-3 (PDF)

ANOTĀCIJA

Promocijas darba fokusā ir mūsdienās minimāli pētītā latviešu diaspora PSRS 20. gadsimta 20.–30. gados, pievēršoties padomju latviešu prozas tekstiem, kas publicēti šajā laikposmā. Promocijas darba **mērķis** ir identificēt PSRS latviešu diasporas literāros naratīvus 20. gadsimta 20.–30. gadu prozas tekstos, atklāt to daudzveidību un kopainu, kā arī ideoloģisko uzslāņojumu, tādējādi iezīmējot arī PSRS latviešu diasporas kultūras identitāti.

Pētījuma struktūra ir sadalīta četrās nodaļās, no kurām pirmās divas koncentrējas uz teorētisko ietvaru un kontekstu, bet pārējās divas – uz empīriskās daļas izklāstu un analīzi. Teorētiskā bāze un metodoloģija izvēlēta, lai īstenotu mērķi un parādītu daudzveidīgāku tekstos izmantoto naratīvu ainavu. Pētījuma teorētiskie stūrakmeņi ir **jaunā vēsturiskuma perspektīva** un **Frederika Džeimsona** pieejas literatūras vēstures pētniecībā, tāpat pētījumā integrētas **imagoloģijas** teorētiskās un metodoloģiskās pētniecības pieejas, **feministiskā** un **postkoloniālā** perspektīva. Darba empīriskajā daļā tiek analizēti īsprozas teksti, īpašu uzmanību pievēršot sieviešu tēliem tajos, kā arī vēstures notikumu interpretācijai, savukārt romāni tiek analizēti no sociālistiskā reālisma paradigmas. Darbā ir integrēti vēsturiskā konteksta apskati, dokumenti, arhīvu materiāli.

Promocijas darbs ir **pirmais** plašākais 20. gadsimta 20.–30. gadu PSRS latviešu diasporas literārā procesa un literāro tekstu analīzes piemērs. Distancēta un bezpersoniska tekstu analīze, kā arī izvēlētais teorētiskais ietvars ļauj kritiski un bez politiskās angažētības palūkoties uz konkrētās diasporas radīto literāro mantojumu un tajā esošajām idejām, konstatēt caurviju naratīvus un iezīmēt PSRS latviešu diasporas literatūrā pausto identitāti.

SATURA RĀDĪTĀJS

ANOTĀCIJA	3
VISPĀRĪGS DARBA RAKSTUROJUMS	5
Tēmas aktualitāte	5
Promocijas darba avoti	7
Promocijas darba mērķis un uzdevumi	8
Pētījuma teorētiskais pamatojums un pētnieciskās metodes	9
Pētījuma struktūra	10
PROMOCIJAS DARBA REZULTĀTU APROBĀCIJA	12
Zinātniskie projekti	12
Zinātniskās publikācijas	12
Zinātniskās konferences un semināri	12
PROMOCIJAS DARBA KONSPEKTĪVS IZKLĀSTS	14
1. nodaļa. Teorētiskais ietvars	14
2. nodaļa. Latviešu diaspora un kultūra PSRS 20. gadsimta 20.–30. gados ...	15
3. nodaļa. Latviešu īsprozas naratīvi 20. gadsimta 20.–30. gados PSRS	16
4. nodaļa. Latviešu romānu naratīvi 20. gadsimta 30. gados PSRS sociālistiskā reālisma kontekstā	17
NOBEIGUMS	19
SECINĀJUMI	22
PATEICĪBAS	26
AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS	52

VISPĀRĪGS DARBA RAKSTUROJUMS

Tēmas aktualitāte

20. gadsimta 20.–30. gados Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā (PSRS) dzīvoja ievērojams¹ skaits latviešu. PSRS latviešu diasporai bija maz sakaru ar Latvijas iedzīvotājiem, bet, pat ņemot to vērā, tika veidota atsevišķa, unikāla latviešu kultūra – bija latviešu skolu tīkls, tehnikumi, periodiskie izdevumi, teātri, izdevniecības u. tml. Latviešu padomju inteliģence, būdama minoritāte un esot svešas (pārsvarā krievu) kultūrvides ietekmē, aktīvi darbojās, lai saglabātu latviešu valodu un identitāti. Liela nozīme bija arī literatūrai, jo tieši ar tās palīdzību varēja pilnveidot latviešu valodu, kā arī intelektuāli vienot pa plašo PSRS izkaisīto diasporu. Līdzīgi kā citas mazākumtautību kultūras, arī latviešu kultūra PSRS veidojās cenzūras un represiju apstākļos. 20. gadsimta 30. gados tika aktualizēts sociālistiskā reālisma virziens, caur kura prizmu bija jārada visa padomju māksla.

Līdz šim 20. gadsimta 20.–30. gados PSRS mitušo latviešu literatūrai pētnieki uzmanību pievērsuši salīdzinoši maz. Kā iespējams iemesls minams neviennozīmīgais, politiski sensitīvais jautājums par šo latviešu simpatizēšanu padomju varai, kas varētu tikt traktēta kā nodevība pret Latvijas valsti. Būtiskākie latviešu diasporas PSRS pētnieki ir vēsturnieki Vitālijs Šalda (1947), kurš monogrāfijās “Latviešu bēgļi Krievijā, 1915–1922” (2007) un “Latvieši Maskavā, 1923–1938”² (2010) pievērsās latviešu dzīvei PSRS; Dzintra Vīksna (1940–2006) ar pētījumiem par izglītības un kultūras institucionālo pusi, īpaši pētījums “Latviešu kultūras un izglītības iestādes Padomju Savienībā 20.–30. gados” (1972); Toms Ķikuts (1987) promocijas darbā “Latviešu zemnieku koloniju izveidošanās Krievijas Impērijas Eiropas daļā (19. gs. 40. gadi – 1914. gads)” (2015); Tatjana Barteles (1975) ar kultūrvēsturiskajiem pētījumiem “Latviešu teātris Maskavā, 1915–1937” (1999) un “Latvieši Maskavā, 1915–1922” (2001). Vairāki vēsturnieku pētījumi analizē represijas pret latviešiem 1937.–1938. gadā: Jāņa Riekstiņa (1942) sastādītais dokumentu apkopojums “Represijas pret latviešiem PSRS, 1937–1938” (2009), Heinriha Stroda (1925–2012) vadībā izveidotais rakstu krājums ““Latviešu akcija” PSRS, 1937–1938” (2009) un citi. Pētnieciskā interese ir atjaunojusies arī par padomju latviešu māksliniekiem: Ivetas Derkusovas (1973) sastādītā grāmata “Gustavs Klucis. Kāda eksperimenta anatomija” (2014) un Pētera Krilova (1949)

¹ Precīzu skaitu grūti noteikt, dažādos avotos tiek lēsts, ka skaits variēja no 120 000 līdz 180 000 cilvēku. 1926. gadā notika PSRS tautas skaitīšana, pēc tautības principa tika uzskaitīti 141 559 latvieši, kā arī atsevišķi izdalīti 8433 latgālieši (Bez avtora 1928: 24).

² Monogrāfijā izmantoti materiāli, kas glabājas Krievijas arhīvos, kas šobrīd pētniekiem vairs nav pieejami, tas ir unikāls un vienreizējs ieskaits padomju latviešu diasporā 20. gadsimta 20.–30. gados, uz kuru plaši atsaucos arī promocijas darbā; V. Šaldas pētījums radījis arī daudzus pētnieciskos impulsus, idejas un virzienus, kurus esmu iestrādājusi promocijas darbā.

režisētā dokumentāli pētnieciskā filma “Klucis – nepareizais latvietis” (2008) pievēršas gan mākslinieka darbiem un personībai, gan iezīmē laikmeta kontekstus un latviešu diasporas likteņus PSRS. Savukārt Latvijas Mākslas akadēmijas doktorante Sniedze Kāle (1985) patlaban izstrādā promocijas darbu par latviešu māksliniekiem PSRS 20. gadsimta 20.–30. gados. Padomju personības aktualizē arī Latvijas Televīzijas filma “Neērtie latvieši” (2023) Agitas Cānes-Ķīles (1969) režijā, kā arī mākslas filma “Marijas klusums” (2023) Dāvja Sīmaņa (1980) režijā. Savukārt Mihaila Čehova Rīgas Krievu teātri iestudēta izrāde “Skatuve “Uguni”” (2024) Luras Grozas (1985) režijā, aktualizējot mākslas attīstību totalitārajā politiskajā sistēmā un represijas pret latviešiem.

Par latviešu autoriem un literāro procesu 20. gadsimta 20.–30. gados PSRS interese pirmo reizi parādās Latvijas Padomju Sociālistiskajā Republikā (LPSR). Rakstnieku grāmatas tiek atkārtoti izdotas, top jauni pētījumi par viņu darbiem un dzīvi, autori tiek pasludināti par latviešu padomju literatūras celmlaužiem un sociālistiskā reālisma klasiķiem. Īpaši aktīvi šajā procesā iesaistās literatūrzinātnieki Kārlis Preiss (1907–1980), Hugo Rukšāns (1920–1995), Elza Knope (1926–1996); Benita Smilktiņa (1932–2019) 1967. gadā aizstāvējusi promocijas darbu “Latviešu padomju literatūras kritika 20.–30. gados”. Pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas 20. gadsimta 20.–30. gadu latviešu padomju literatūrai tiek pievērsta minimāla uzmanība. Ja neskaita literatūrzinātnieka Bronislava Tabūna (1928–2004) nepilnīgo³ apskatu “Literatūra emigrācijā Padomju Savienībā” grāmatā “Latviešu literatūras vēsture” (1999), tad citi pētījumi par literārajiem procesiem nav publicēti. Sporādiski literatūras pētnieki pievērsušies kādam šauram tematiskajam lokam vai pētījuši autorus salīdzinošajā aspektā, piemēram, literatūrzinātniece Ieva Kalniņa (1956) publikācijā “Sociālistiskā reālisma kanona veidošanās latgaliešu literāri politiskajā žurnālā “Ceīņas Karūgs”” (Kalniņa 2008) un referātā “Jaunas poētiskas valodas meklējumi latgaliešu literatūras krājumā “Uz pōrsvola””⁴ (2008), literatūrzinātnieks Ojārs Lāms (1965) referātā “Literārās versijas par Latvijas 1919. gada politiskajām krustcelēm: A. Brigaderes “Kvēlošā lokā” un A. Kadiķa-Grozniņa “Uz Daugavas krastiem””⁵ (2011). Minimāli tēmai pievēršas literatūrzinātniece Anita Rožkalne (1956) rakstā ““Dzelzs aizkars” austrumos no Latvijas: latviešu literatūras likteņi 20. gadsimtā” (Rožkalne 2018).

2018. gadā es aizstāvēju maģistra darbu “Latviešu romānistika PSRS 20. gadsimta 20.–30. gados”, aplūkojot konkrētajā laikposmā sarakstīto romānu literāros kontekstus, poētiku un to atbilsti sociālistiskā reālisma kanonam. Kopš tā laika regulāri esmu piedalījies konferencēs un publicējis zinātniskus un

³ Piemēram, apskatā tiek minēts, ka šajā laika posmā PSRS ir izdoti četri latviešu romāni, nepieminot vairākus būtiskus darbus.

⁴ Referāts nolasīts starptautiskajā Antona Skrindas (1891–1918) gramatikas konferencē Sanktpēterburgā (Krievija) 2008. gada 19.–20. septembrī.

⁵ Referāts nolasīts starptautiskajā zinātniskajā konferencē “Dzimums, literārā konvencija un jaunrade” Rīgā 2011. gada 29. septembrī.

populārzinātniskus rakstus par padomju latviešu diasporas literatūru. Nereti ir nācies sastapties ar jautājumu, kāpēc esmu pievērsusies šīs diasporas pētniecībai? Vai laikā, kad pasaule ir sašķelta un mūsu platuma grādos notiek kari⁶, vajadzētu aktualizēt no Latvijas perspektīvas tik neviennozīmīgu un sarežģītu latviešu vēstures posmu? Mana pārlicība ir, ka novēršanās vai apzināti mēģinājumi izvairīties vai “izdzēst” vēstures posmus, izcelt atsevišķus laikmetus vai naratīvus nozīmē konstruēt noteiktu pasaules redzējumu, radīt ideoloģiju, neatbilst mūsdienīgiem, godīgiem humanitāro zinātņu pētniecības principiem. Padomju periodā kopš 20. gadsimta 50. gadiem latviešu diasporu PSRS uzlūkoja nekritiski, nereti pārspīlējot un slavīnot 20. gadsimta 20.–30. gadu personību veikumu, savukārt mūsdienās ir vērojama pretēja tendence – lūkoties uz šo diasporu ar nosodījumu un zināmu kauna sajūtu (nereti izmantotais vārdu savienojums “neērtie latvieši”). Rakstot šo darbu, mēģinu izvairīties no tendencioza skatpunkta un pētnieciski neitrāli un objektīvi interpretēt datus, kas iegūti pētījuma izstrādes procesā.

Promocijas darba avoti

Pētījuma **fokusā** ir 20. gadsimta 20.–30. gados PSRS izdotajās latviešu⁷ autoru grāmatās iespiestie prozas teksti⁸:

- Alvis Ceplis (1897–1938): stāsti “Jānis” (1918) un “Pie liepām” (1918), garais stāsts “Noliedzēji” (1922), garais stāsts “Malienas vilki” (1925), stāstu krājums “Stāsts par apiņiem” (1925), stāstu krājums “Indija” (1925), stāsts “Andra Vītola atmiņas” (1926), garais stāsts “Bēgļi” (1928), stāstu krājums “Lietuvēs” (1930), tēlojumu krājums “Traktori – rudzupuķēs” (1932), nepabeigtais romāns “Kalpi” (1933), garais stāsts “Sarkanās Vedingas karogs” (1935), nepabeigtā romānu triloģija “Zeme” (1936), garais stāsts “Dzimtene” (1937);
- Arturs Kadiķis-Groznijs (1901–1934): garais stāsts “Putenī, kad stepe smilkst...” (1927), stāsts “Meitene, kurai nav brāļa” (1927), stāstu krājums “Ens” (1930), stāsts “Meiteņu posmā” (1932), prozas teksti no krājuma “Daiļdarbu izlase” (1936);
- Eduards Salenieks (1900–1977): tēlojumu krājums “Rudzu puķes” (1924), stāstu krājums “Cilvēku ceplis” (1930), stāstu krājums “Nesalaužamie” (1931), romāns⁹ “Jautrais rudens” (1934), stāstu krājums “Līvijas stāsti” (1935), garais stāsts “Knislis” (1935), garais stāsts “Vilcēns” (1936);

⁶ Rakstot šīs rindas 2024. gada izskaņā, joprojām turpinās 2014. gadā aizsāktā Krievijas agresija pret Ukrainu, kā arī bruņotais konflikts starp Izraēlu un “Hamas” grupējumu Gazas sektorā.

⁷ Pētījumā netiek atsevišķi skatīti latgaliešu valodā publicētie teksti, jo latgaliešu diaspora strukturāli, institucionāli, saturiski attīstījās atšķirīgi nekā latviešu. Latgaliešu literatūras izpētei nākotnē paredzēts atsevišķs pētījums.

⁸ Izņēmuma kārtā nozīmīguma vai popularitātes dēļ pētījumā iekļauti daži teksti, kas publicēti tikai 20. gadsimta 20.–30. gadu latviešu padomju periodikā.

⁹ Darbs publicēts ar žanrisko apzīmējumu “romāns”, taču apjoma dēļ drīzāk būtu uzskatāms par garo stāstu.

- Ernests Eferts-Klusais (1889–1927): stāstu krājums “Nemiera sirotājs” (1923), garais stāsts “Pierobežas aprīņķis” (1926), stāsti no “Kopotiem rakstiem” (1936);
- Jānis Eiduks (1897–1943): noveļu un stāstu krājums “Revolucionārais tribunāls” (1930), stāstu un tēlojumu krājums “Pretī pavasarim” (1936);
- Konrāds Jokums (1894–1941): stāstu krājums “Pavēle nr. 325” (1929), stāstu krājums “Maize” (1931), stāstu un tēlojumu krājums “Saulē graudos” (1935), stāstu un noveļu krājums “Strēlnieki un granātas” (1936);
- Linards Laicens (1887–1937): stāstu krājums “Portfels un valgs” (1933), romāns “Limitrofija” (1935);
- Oskars Rihters (dzimis Oskars Joass, 1898–1938): stāstu krājums “Sarkanie izlūki” (1929), stāstu krājums “Pa ienaidnieka aizmuguri” (1935), stāsts “Es stāstu” (1935), romāns “Meži šalc” (1936);
- Pēteris Veinis (dzimis Vintiņš, 1893–1940): īsprozas krājums “Priekšpavasara skices” (1924);
- Roberts Eidemanis (1895–1937): romāns¹⁰ “Telenkie” (1925), stāstu krājums “Miestiņa stāsti” (1926), stāstu krājums “Pienākums. Mežā. Pavārs Kolguškins” (1926), garais stāsts “500 000” (1926), nepabeigts romāns stāsts “Akmeņu sacelšanās” (1929), garais stāsts “Vaskis” (1929), stāstu krājums “Ap saules lēktu” (1933), stāstu krājums “Pirms vētras” (1935);
- Simanis Bergis (1887–1938): stāstu krājums “Apsūbējis kalns” (1929), romāns “Ziemeļu pionieri” (1934);
- Sudrabu Edžus (īstajā vārdā Morics Eduards Zilbers, 1860–1941): garais stāsts “Maitas putni” (1923) un garais stāsts “Velnu dzinējs” (1925).

Promocijas darba mērķis un uzdevumi

Amerikāņu socioloģe un viena no vadošajām naratīvu pētniecēm Katrīna Kolere Rīsmāne (*Catherine Kohler Riessman*, 1939) definējusi naratīvus kā diskursīvas vienības, kas rāda notikumus, analizē pieredzi un rada nozīmes, uzsverot, ka dažāda veida stāstījumi konstruē identitāti (Riessman 2007: 7–8). Arī psihologs un sociologs Džeroms Bruners (*Jerome Bruner*, 1915–2016) aktualizējis naratīvu nozīmi realitātes konstruēšanā, uzsverot, ka cilvēku psiholoģijas pamatā ir spēja uztvert dzīvi un pasauli caur stāstījumiem jeb naratīviem (Bruner 1993: 20–21). Pastāv uzskats, ka termini “naratīvs” un “stāsts” būtu lietojami sinonīmiski,¹¹ taču ir iespējams arī sašaurināt naratīva izpratni, piemēram, filozofs Gregorijs Karijs (*Gregory Currie*, 1950) neuzskata, ka naratīvs būtu vienādojums ar stāstu, bet gan uzsver, ka “naratīvi ir ar nolūku komunicētas vienības, kuru funkcija ir palīdzēt izstāstīt stāstu, taču tās nav obligāti stāsts pašas

¹⁰ Darbs publicēts ar žanrisko apzīmējumu “romāns”, taču apjoma dēļ drīzāk būtu uzskatāms par garo stāstu.

¹¹ Naratīvs kā diskursa veids, kas tiek izmantots, lai izstāstītu stāstu, respektīvi, naratīvs ir šī procesa gala produkts – stāsts (Sturrock 1999: 301).

par sevi” (Currie 2010: 6). Citiem vārdiem runājot, par naratīvu var saukt arī stāsta daļu; mēģinot identificēt naratīvus, fokusā ir tas, “kas” tiek komunicēts, nevis “kā” tas tiek komunicēts. Liela nozīme promocijas darba kontekstā ir arī attiecībām starp naratīvu un identitāti: naratīvi nepastāv vakuumā; tie sasauca ar kopīgām pieredzēm un tiek veidoti to ietekmē. Naratīvs satur identitāti, kas balstīta kultūrā/vidē, kurā tas ir radies vai ar kuru tiek identificēts (McAdams 2011: 100). Kultūras identitāti var definēt kā dziļi sakņotu kultūras apziņu, kas ietver aktīvu līdzdalību un identificēšanos ar specifisku pieeju realitātei (Brock, Tulasiewicz 2018: 5), kas tiek pausta ar dažādu – īpaši mākslas un kultūras – naratīvu palīdzību (Müller-Funk 2003: 43). Šie naratīvi ļauj veidot kultūras identitāti kā kopīgu vērtību, normu un savstarpējas pieredzes strukturēšanas sistēmu (Brock, Tulasiewicz 2018: 4). Analizējot un lasot latviešu literāros tekstus PSRS, uzmanības centrā ir idejas, noskaņas, viedokļi, redzējumi, pārliecība, ideoloģiskie uzslāņojumi, kas caurvij šos darbus. Promocijas darba **mērķis** ir identificēt PSRS latviešu diasporas literāros naratīvus 20. gadsimta 20.–30. gadu prozas tekstos, atklāt to daudzveidību un kopainu, kā arī ideoloģisko uzslāņojumu, tādējādi iezīmējot arī PSRS latviešu diasporas kultūras identitāti.

Lai īstenotu mērķi, tika definēti vairāki **uzdevumi**:

- 1) apzināt 20. gadsimta 20.–30. gadu PSRS latviešu diasporas vēsturisko kontekstu, izmantojot arhīva materiālus¹², dokumentus, memuārliteratūru, vēstures pētījumus u. c. materiālus;
- 2) izveidot 20. gadsimta 20.–30. gadu padomju latviešu prozas tekstu korpusu;
- 3) rast piemērotu teorētisko ietvaru tekstu korpusa analīzei (kategorizēt tekstus, izveidot analītisko ietvaru);
- 4) analizēt prozas darbus, identificējot raksturīgākos naratīvus, kā arī pievērsties marginālākiem un/vai neierastākiem naratīviem.

Pētījuma teorētiskais pamatojums un pētnieciskās metodes

Promocijas darbam raksturīgs jaukts pētījuma dizains. Teorētiskā bāze un metodoloģija izvēlēta, lai īstenotu mērķi un parādītu daudzveidīgāku tekstos izmantoto naratīvu ainavu. Pētījuma teorētiskie stūrakmeņi ir **jaunā vēsturiskuma perspektīva** un **Frederika Džeimsona** (*Frederic Jameson*, 1934) pieejas literatūras vēstures pētniecībā, īpaši aktualizējot atziņas no viņa monogrāfijas *The Political Unconscious: Narrative as a Socially Symbolic Act* (“Politiskā bezapziņa: naratīvs kā sociāli simbolisks akts”, 1981). Tāpat pētījumā integrētas

¹² Pētījumā tiek izmantoti Latvijas arhīvos un muzejos pieejamie materiāli. Tā kā liela nozīme ir politiskajam kontekstam, promocijas darbā ir daudz atsauču uz lēmumiem, rezolūcijām, dekrētiem un citiem PSRS pārvaldes dokumentiem. Diemžēl promocijas darbā nav integrēti Krievijas arhīvos pieejamie dokumenti, jo piekļuve tiem nav iespējama.

imagoloģijas teorētiskās un metodoloģiskās pētniecības pieejas, feministiskā¹³ un postkoloniālā perspektīva. Pētījuma dizains izstrādāts, lai veiksmīgāk varētu sasniegt izvirzīto mērķi, balstoties fundamentālos teorētiskajos avotos. Promocijas darbs nepretendē uz polemisku teorētisku diskusiju, analīzes daļā teorētiskās paradigmas ir iestrādātas implicīti. Teorētiskais rāmis un metožu izvēle balstās teksta korpusa specifiskā un tematiskajā lokā – īsprozas tekstu analīzē tiek piedāvāta vēsturiskā paradigma un feministisks lasījums, tādējādi izceļot divas naratīvu grupas, kas ne tikai dominē tekstu korpusā, bet arī ir nozīmīga diasporas identitātes komponente, kā arī imagoloģija, jo tā ļauj atklāt identitātes aspektus, kas ir viens no darba mērķiem. Savukārt romānu analīzē fokusā ir vēsturiskais konteksts, prozas darbu autoru biogrāfiskais aspekts un sociālistiskā reālisma (drīzāk kā 20. gadsimta 30. gados PSRS dominējošas ideoloģiskas paradigmas, ne estētiska mākslas virziena) perspektīva.

Pētījuma struktūra

Pētījums **strukturēts** četrās nodaļās. Pirmās divas uzskatāmas par teorētiskām un kontekstuālām, savukārt trešā un ceturrtā nodaļa ir pētījuma empiriskā daļa. Pirmajā nodaļā “Teorētiskais ietvars” tiek ieskicētas jaunā vēsturiskuma, F. Džeimsona pieejas un imagoloģijas svarīgākās atziņas, idejas, terminoloģija, pētījumu virzieni, iezīmējot arī teoriju un metožu iekļaušanos šā pētījuma kontekstā.

Otrajā nodaļā “Latviešu diaspora un kultūra PSRS 20. gadsimta 20.–30. gados” tiek apskatīta PSRS latviešu diasporas kultūras dzīve, pievēršot uzmanību izglītībai, personībām, organizācijām, literārajiem izdevumiem un grupējumiem, mijiedarbei ar krievu literatūru. Nodaļa strukturēta vairākās apakšnodaļās. Apakšnodaļā “Latviešu diaspora PSRS” tiek apskatīta PSRS latviešu diasporas izveides vēsture un apstākļi; apakšnodaļā “Biedrība “Prometejs” – latviešu kultūras stūrakmens” uzmanība pievērsta biedrības izveidei un attīstībai, ietekmei uz latviešu kultūras procesu PSRS. Apakšnodaļa “Latviešu diasporas izglītība un politizētās mācību grāmatas – folkloras izmantojuma piemērs” ir gadījuma studiju piemērs, kurā aktualizēta latviešu izglītība un mācību grāmatu izdošana un to saturs PSRS. Šis piemērs arī būtu uzskatāms par promocijas darba empirisko daļu – ar pētījumā pieteikto teorētisko un metodoloģisko aparātu tiek identificēti naratīvi, kas raksturīgi mācību grāmatām, tādējādi iezīmējot

¹³ Promocijas darbā nav mēģinājuma pievērsties kādam noteiktam feminisma apakšvirzienam vai specifiskam teorētiskajam konceptam, ar feminismu tiek saprasts – kritiska sabiedrības procesu analīze no dzimtes viedokļa, pievēršot uzmanību arī citiem apspiešanas un nevienlīdzības faktoriem. Nozīmīgi mūsdienu feminisma teorētiskie darbi, piemēram, Robinas Trūtas Gūdmenas (*Robin Truth Goodman*, 1966) redakcijā 2019. gadā izdotā *The Bloomsbury Handbook of 21st Century Feminist Theory* (“21. gadsimta feminisma teorijas rokasgrāmata”) vai 2017. gadā Ausmas Cimdiņas (1950) un Nataļjas Šromas (1962) redakcijā izdotā “Kultūras feminisms. Feminisma terminu skaidrojošā vārdnīca”.

diasporas izglītības ideoloģiju un paplašinot kontekstu. Ceturtajā apakšnodaļā “Rakstniecība PSRS 20. gadsimta 20.–30. gados” tiek aplūkoti spilgtākie autori, literārās apvienības, rakstniecības tendences, politiskie lēmumi literatūrā PSRS. Pēdējā apakšnodaļā “Latviešu rakstniecība PSRS 20. gadsimta 20.–30. gados” analizēti latviešu literatūras periodiskie izdevumi, literārās apvienības un to savstarpējā polemika, rakstnieku paaudzes un estētiskās prasības PSRS.

Trešajā nodaļā “Latviešu īsprozas naratīvi 20. gadsimta 20.–30. gados PSRS” tiek piedāvāti divi īsprozas tekstu korpusa lasījumi – apakšnodaļas “Feministisks īsprozas tekstu lasījums” fokusā ir naratīvi, kas saistīti ar PSRS tik nozīmīgo un daudz apspriesto sievietes lomu un funkcijām; savukārt apakšnodaļā “Vēsturiskots īsprozas tekstu lasījums” uzmanība tiek pievērsta tam, kā īsprozas tekstos tiek interpretēti dažādi pagātnes notikumi.

Ceturtajā nodaļā “Latviešu romānu naratīvi 20. gadsimta 30. gados PSRS sociālistiskā reālisma kontekstā” veikta latviešu romānu analīze, aktualizējot sociālistiskā reālisma perspektīvu un naratīvus. Katrs romāns analizēts atsevišķā apakšnodaļā. Ņemot vērā, ka sociālistiskais reālisms skar gan formas, gan satura jautājumus, romānos izvērtēti ne tikai to saturiskie, bet arī estētiskie aspekti.

PROMOCIJAS DARBA REZULTĀTU APROBĀCIJA

Zinātniskie projekti

2021–2024: Valsts pētījumu programmas “Letonika latviskas un eiropiskas sabiedrības attīstībai” projekts “Identitāšu ainavas: vēsture, kultūra un vide” (Nr. VPP-LETONIKA-2021/1-0008, projekta vadītāja: *Dr. philol.* Ieva Garda-Rozenberga)

Zinātniskās publikācijas

- Ilze Ļaksa-Timinska. Oskara Rihtera “Meži šalc” – pirmais latviešu sociālistiskā reālisma romāns. *Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā*. 2019. Nr. 25, 64.–73. lpp. doi: 10.37384/APLKP.2020.25.064
- Ilze Ļaksa-Timinska. Folklorā un ideoloģijā: folkloras teksti latviešu mācību literatūrā PSRS 20. gadsimta 20.–30. gados. *Letonica*. 2020. Nr. 42, 140.–160. lpp. doi: 10.35539/ltnc.2021.0042.i.l.t.0009
- Ilze Ļaksa-Timinska. Oportūnists, ģefists, majakovskietis, šāds-tāds inteliģentiņš Linards Laicens PSRS: biogrāfiskais aspekts un “Limitrofija”. *Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā*. 2020. Nr. 26, 98.–110. lpp. doi: 10.37384/aplcp.2021.26-1.098
- Ilze Ļaksa-Timinska. Revolūcijas [ne]poētika: Alvila Cepļa romāni. *Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā*. 2022. Nr. 27, 241–252. lpp. doi: 10.37384/APLKP.2022.27.241
- Ilze Ļaksa-Timinska. Latviešu modernisms PSRS: Roberta Eidemaņa piemērs. *Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā*. 2024. Nr. 29, 29.–51. lpp. doi: 10.37384/aplcp.2024.29.029
- Ilze Ļaksa-Timinska. Mēģinot izprast 20. gadsimta 20. gadu padomju latviešu identitāti. Roberta Eidemaņa garā stāsta “Ielenkie” imagoloģisks lasījums. *Letonica*. 2024. Nr. 56.

Zinātniskās konferences un semināri

- Ilze Ļaksa-Timinska. Oskara Rihtera “Meži šalc” – pirmais latviešu sociālistiskā reālisma romāns. *Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā*. Liepāja, 14.03.2019.
- Ilze Ļaksa-Timinska. Sava kaktiņa un stūrīša slazdā – latviešu zemnieku migrācija uz Krievijas gubernām 19. gs. un sociālistiskā revolūcija. *Perspectives of Baltic Philology: Trapped in culture*. Poznaņa (Polija), 17.09.2019.
- Ilze Ļaksa-Timinska. Folklorā un ideoloģijā: folkloras teksti latviešu mācību literatūrā PSRS 20. gadsimta 30. gados. *Krišjāņa Barona konference 2019 “Folklorā un izglītībā”*. Rīga, 30.10.2019.

- Ilze Ļaksa-Timinska. Oportūnists, ģeists, majakovskietis, šāds-tāds intelektiņš Linards Laicens PSRS: biogrāfiskais aspekts un “Limitrofija”. *Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā*. Liepāja, 06.03.2020.
- Ilze Ļaksa-Timinska. Revolūcijas [ne]poētika: Alvila Cepļa romāni. *Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā*. Zoom, 11.03.2021.
- Ilze Ļaksa-Timinska. Latviešu proza PSRS 20. gs. 20.–30. gados. *Jauno pētnieku diena*. Zoom, 21.05.2021.
- Ilze Ļaksa-Timinska. Renaissance of Socialist Realism: Revival of Latvian Soviet Authors of the 1920s–1930s. *The 13th International Conference of Baltic Literary Scholars “Shifting Literary Culture since Stagnation in the Brezhnev Era: The Baltic Paradigm”*. Rīga, 24.09.2021.
- Ilze Ļaksa-Timinska. Vobla: komunistu jaunā maize. Gastropoētiskie elementi Roberta Eidemaņa stāstā “Ielenktie”. *Ēdiena reprezentācija literatūrā un kultūrā*. Zoom, 26.11.2021.
- Ilze Ļaksa-Timinska. The Latvian Diaspora in the USSR 1920s–1930s and Folklore: Constructing Latvian vs Soviet Identity. *Nordic Ethnology and Folklore Conference*. Reykjavik (Iceland), 14.06.2022.
- Ilze Ļaksa-Timinska. Roberta Eidemaņa stāsta “Ielenktie” imagoloģisks lasījums. *Pētījuma Poētika*. Rīga, 19.10.2022.
- Ilze Ļaksa-Timinska. Latviešu modernisms PSRS: Roberta Eidemaņa stāsti. *Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā*. Liepāja, 23.04.2023.
- Ilze Ļaksa-Timinska. Latvian Writers in the USSR in the 1920s–1930s: The Historical Trap. *PAMLA 2023*. Portland (USA), 27.10.2023.
- Ilze Ļaksa-Timinska. Artura Kadiķa-Grozniņa “Ens” un viņa sievietes. *Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā*. Liepāja, 21.03.2024.
- Ilze Ļaksa-Timinska. The “Woman Question” in Latvian Soviet Prose of the 1920s. *Literature in the Eras of Conflicts: Ideology and Ethics*. Vilnius (Lithuania), 17.10.2024.
- Ilze Ļaksa-Timinska. Sievietes un revolūcija padomju latviešu prozā 20. gadsimta 20. gados. *Identitāšu ainavas: vēsture, kultūra un vide*. Rīga, 05.12.2024.

PROMOCIJAS DARBA KONSPEKTĪVS IZKLĀSTS

Promocijas darba ievadā pamatota tēmas aktualitāte, izpētes jautājumi, darba mērķis un uzdevumi, promocijas darba avoti, raksturota pētījuma novitāte un darba teorētiskā un metodoloģiskā pieeja, kā arī pētījuma struktūras izklāsts.

1. nodaļa. Teorētiskais ietvars

Pirmajā nodaļā raksturoti nozīmīgākie teorētiskie un metodoloģiskie koncepti, iezīmējot to vēsturi, attīstību, ģenēzi un pielietojumu promocijas darba kontekstā.

1.1. apakšnodaļā “Jaunais vēsturiskums” tiek apskatīts jaunais vēsturiskums kā literatūras teorijas virziens, kas radās 20. gadsimta 80. gados kā reakcija pret dominējošajiem formālisma un strukturālisma pieejas modeļiem. Stīvens Grīnblats (*Stephen Greenblatt*, 1943), viens no vadošajiem jaunā vēsturiskuma teorētiķiem, pirmo reizi izmantoja šo terminu savā darbā “Formu spēks angļu renesansē” (*The Power of Forms in the English Renaissance*, 1982) un uzsvēra nepieciešamību analizēt literatūras darbus, ņemot vērā to kultūras un vēsturiskos kontekstus. Viņš attīstīja jēdzienu “sociālā enerģija”, lai izpētītu literatūras un sabiedrības mijiedarbību, apšaubot tekstu pašpietiekamību (Greenblatt 1988). Jaunais vēsturiskums balstās uz starpdisciplināritāti, integrējot dažādas akadēmiskās nozares un uzsverot varas dinamiku, diskursa analīzi un kultūras interpretāciju. Teoriju ietekmējuši arī Mišels Fuko (*Michel Foucault*, 1926–1984) ar savu zināšanu arheoloģijas koncepciju (Fuko 2001) un Klifords Ģircs (*Clifford Geertz*, 1926–2006) ar etnogrāfisko pieeju kultūrai (Ģircs 1998).

Disertācijas kontekstā jaunais vēsturiskums tiek izmantots, lai pētītu 20. gadsimta 20.–30. gadu padomju latviešu rakstnieku darbus, uzsverot vēsturisko kontekstu un intertekstus, lai izprastu šo darbu sociālo un kultūras ietekmi.

1.2. apakšnodaļā “Frederika Džeimsona literatūras vēstures izpēte” izklāstītas idejas, ko Frederiks Džeimsons (*Fredric Jameson*, 1934) pauž grāmatā “Politiskā neapziņa: naratīvs kā sociāli simbolisks akts” (*The Political Unconscious: Narrative as a Socially Symbolic Act*, 1981). Viņš uzsver, ka literārie teksti ir jāanalizē to radīšanas sociālajā un politiskajā kontekstā, un vēstures izpēte ir iespējama tikai caur tekstuālām rekonstrukcijām (Jameson 1981: 57–58). Šie aspekti, kas ietver trīs interpretācijas līmeņus – šauru politisko, sociālo un vēsturi plašā nozīmē (Jameson 1981: 76–76; 89) – ir svarīgi promocijas darba empīriskajā daļā, analizējot ideoloģijas un vēsturisko kontekstu padomju latviešu literatūrā 20. gadsimta 20.–30. gados.

1.3. apakšnodaļā “Imagoloģija” tiek raksturota imagoloģija kā starpdisciplināra joma, kas pēta kultūru un tautu attēlojumu literatūrā, mākslā un

citās kultūras formās, koncentrējoties uz stereotipiem un tēliem, kas veido šīs reprezentācijas. Iezīmēta teorijas un metodoloģijas vēsture. Tās pamati aizsākās ar Voltera Lipmena (*Walter Lippmann*, 1889–1974) grāmatu “Publiskais viedoklis” (*Public Opinion*, 1922), kas kritiski analizēja stereotipu veidošanos un to atšķirību no realitātes. 20. gadsimta 20.–30. gados Eiropā sākās nopietnāka izpēte par nacionālajiem raksturiem literatūrā, bet tikai pēc Otrā pasaules kara imagoloģija attīstījās, izceļot kontekstuālos un subjektīvos aspektus. Nozīmīgi ir, piemēram, Žana-Marī Karē (*Jean-Marie Carré*, 1887–1958) un Mariusa-Fransuā Gajāra (*Marius-François Guyard*, 1921–2011) darbi, kas uzsvēra vēsturiskā un sociālā konteksta nozīmi, Hugo Diserinka (*Hugo Dyserinck*, 1927–2020) un Daniela-Anrī Pažo (*Daniel-Henri Pageaux*, 1939) ieguldījums koncentrējās uz etnotipu konstrukciju un autora attieksmes nozīmi. Jēps Lērsens (*Joep Leerssen*, 1955) paplašināja šo pieeju, uzsverot intertekstuālo aspektu un etnotipu atpazīstamību. Imagoloģijas nozīme literatūrzinātnē ir turpinājusi augt, iekļaujot arī postkoloniālo un dzimtes studiju perspektīvas. Disertācijā šīs idejas izmantotas, lai analizētu padomju latviešu diasporas literāro reprezentāciju, ņemot vērā ne tikai tradicionālos etnotipus, bet arī politiskās piederības aspektus, kas veido šīs kopienas identitāti.

2. nodaļa. Latviešu diaspora un kultūra PSRS 20. gadsimta 20.–30. gados

2.1. apakšnodaļā “Latviešu diaspora PSRS” ieskicētas cilvēku grupas, kas veidoja latviešu diasporu PSRS 20. gadsimta 20.–30. gados – daudzveidīgs kopums ar atšķirīgu izglītību, nodarbošanos un migrācijas iemesliem. Latviešu diaspora galvenokārt sastāvēja no zemniekiem, kas pārcēlušies uz PSRS teritoriju 19. gadsimtā un 20. gadsimta sākumā pēc dzimtbūšanas atceļšanas 1861. gadā, meklējot zemes iegādes iespējas, īpaši Sibīrijā. (Ķikuts 2015: 231) Izceļotāji bija ne tikai zemnieki, bet arī bijušie zaldāti, kas apmetās lielākajās Krievijas pilsētās. (Ķikuts 2015: 100) 1897. gada tautas skaitīšana uzrādīja 117 000 latviešu ārpus Latvijas. (Trojniskij 1905) Ideoloģiski atšķirīga bija padomju latviešu diaspora, ko veidoja latviešu sarkanie strēlnieki un komunisma apoloģēti, kuri mērķtiecīgi, ideoloģisku iemeslu dēļ pēc revolūcijas izvēlējās dzīvot padomju politiskajā sistēmā, nevis, piemēram, neatkarīgajā Latvijas Republikā. 1926. gada tautas skaitīšanā PSRS tika uzskaitīti 141 559 latvieši un 8433 latgalieši, no kuriem lielākā daļa dzīvoja laukos, bet arī pilsētās bija nozīmīga diaspora, kas veidoja padomju latviešu kultūras un izglītības procesus. (Bez avtora 1928: 24, 44–51)

2.2. apakšnodaļā “Biedrība “Prometejs” – latviešu kultūras stūrakmens” ieskicēti biedrības “Prometejs” darbības virzieni un nozīme padomju latviešu kultūras attīstībā. 20. gadsimta 20.–30. gados PSRS latviešu kultūras dzīvi ievērojami veicināja biedrība “Prometejs”, kas sākotnēji darbojās kā Latvijas Komunistiskās partijas izdevniecība, (Viksna 1972: 56) bet vēlāk kļuva par lielu kultūras organizāciju, izdodot grāmatas un veicinot izglītību. Biedrība

organizēja latviešu izglītības, teātra, mūzikas, mākslas, literatūras attīstību, izdeva periodiskos izdevumus un grāmatas, (Šalda 2010: 332–333) taču biedrības darbība tika pārtraukta 1937. gadā kā daļa no plašākām Staļina nacionālajām represijām, (Ozoliņa 2009: 39) būtībā paralizējot latviešu diasporas izglītības un kultūras turpmāko attīstību.

2.3. apakšnodaļā “Latviešu diasporas izglītība un politizētās mācību grāmatas – folkloras izmantojuma piemērs” tiek aplūkota padomju latviešu izglītības attīstība 20. gadsimta 20.–30. gados, pievēršoties latviešu mācību grāmatām. Apakšnodaļas empīriskajā daļā ir analizētas padomju latviešu mācību grāmatās pieejamās folkloras vienības. Gadījuma analīze parāda mācību grāmatu politizēto saturu, kas ir raksturīga iezīme arī padomju latviešu izglītības sistēmā.

2.4. apakšnodaļā “Rakstniecība PSRS 20. gadsimta 20.–30. gados” iezīmēta literatūras attīstība PSRS 20. gadsimta 20.–30. gados, parādot nozīmīgākās idejas, virzienus, politiskos lēmumus. Analizēts arī sociālistiskā reālisma virziens un problemātika.

2.5. apakšnodaļā “Latviešu rakstniecība PSRS 20. gadsimta 20.–30. gados” analizēti latviešu literatūras periodiskie izdevumi, literārās apvienības un to savstarpējā polemika, rakstnieku paaudzes un estētiskās prasības PSRS.

3. nodaļa. Latviešu īsprozas naratīvi 20. gadsimta 20.–30. gados PSRS

PSRS latviešu literatūrā 20. gadsimta 20.–30. gadu literatūrā dominēja īsproza¹⁴. Sākotnēji teksti tika publicēti periodiskajos izdevumos, vēlāk tika izdoti krājumos, bet garie stāsti – atsevišķās grāmatās. Šajā laikā PSRS izdotas 40 īsprozas grāmatas, kā arī vairāki nozīmīgi teksti publicēti periodiskā. Tas ir liels tekstu kopums – vairāki simti īsprozas vienību, tādēļ promocijas darbā nav iespējams aplūkot katru tekstu atsevišķi. Tā vietā nodaļā tekstu korpusu pētīts kā kopums, piedāvājot divus lasījumus – feministisku, fokusējoties uz sieviešu reprezentāciju tekstos, un vēsturiskotu, aktualizējot naratīvus, kas parādās, rekonstruējot pagātnes notikumus. Lasījumi parāda īsprozas tekstā esošo naratīvu daudzveidību un daudzveidību.

3.1. apakšnodaļā “Vēsturiskots īsprozas tekstu lasījums” notiek pievēršanās naratīviem, kas raksturīgi īsprozas padomju latviešu 20. gadsimta 20.–30. gadu tekstos, rakstot par pagātnes notikumiem. Padomju latviešu īsprozas darbos vēstures notikumi tiek attēloti līdzīgi, veidojot vienotu autoru interpretāciju. 1905. gada revolūcija parasti tiek attēlota no bērnu vai jauno revolucionāru perspektīvas kā miermīlīga cīņa pret agresijām, kamēr 1917. gada revolūcijas un Krievijas Pilsoņa kara notikumi tiek raksturoti ar teroru un nežēlību, ko attaisno lielinieku mērķi un ideāli. Pirmais pasaules karš tiek skatīts kā bezjēdzīgs, bet

¹⁴ Žanriski teksti pārsvarā ir īsie vai garie stāsti un tēlojumi.

nepieciešams cīņā pret lielnieku pretiniekiem. Padomju latviešu īsprozā bieži attēloti latviešu revolucionāri kā taisnīgi un varonīgi cīnītāji, kamēr koloniju zemnieki tiek raksturoti kā sekli un šauri domājoši. Naratīvi par neatkarīgo Latviju ir ierobežoti un bieži kritiski, attēlojot to kā nabadzīgu un degradētu. Kopumā darbi atspoguļo politizētu un partejiski pareizu vēstures interpretāciju.

3.2. apakšnodaļā “Feministisks īsprozas tekstu lasījums” tiek aplūkota sieviešu reprezentācija padomju latviešu īsprozas tekstos 20. gadsimta 20.–30. gados, iezīmējot arī politiskos, ideoloģiskos PSRS kontekstus “sieviešu jautājumā”. 20. gadsimta 20. gadu sākumā PSRS tika aktualizēts sieviešu emancipācijas jautājums, pārvērtējot viņu lomu sociālajā un politiskajā dzīvē un pārskatot laulības institūciju. Padomju latviešu īsproza atspoguļo dažādus šīs tēmas aspektus: sievietes iesaisti politikā un revolūcijā, cīņas ar patriarhālajām normām, seksuālās brīvības izpēte utt. Lai gan sākotnēji gan sabiedrībā, gan tekstos dominēja revolucionāras sieviešu emancipācijas idejas, Staļina režīma laikā 1930. gados naratīvs par sievietēm kļuva konservatīvāks, uzsverot ģimenes vērtības un pienākumus pret valsti. Apakšnodaļā aplūkotas arī sievietes no imagoloģiskā aspekta.

4. nodaļa. Latviešu romānu naratīvi 20. gadsimta 30. gados PSRS sociālistiskā reālisma kontekstā

Nodaļā tiek aktualizēti latviešu romāni, kas radīti 20. gadsimta 30. gados, kad PSRS nostiprinājās sociālistiskā reālisma paradigma, tādēļ caur tās prizmu tiek aplūkota arī latviešu romānistika.

4.1. apakšnodaļā “Linarda Laicena “Limitrofija” – modernisma un sociālistiskā reālisma sintēze” uzmanības fokusā ir L. Laicena biogrāfiskie aspekti un nonākšana PSRS 20. gadsimta 30. gados, saistība ar modernisma paradigmu, kā arī tiek analizēts romāns “Limitrofija”. L. Laicens, neskatoties uz politisko spiedienu un dominējošo sociālistiskā reālisma estētiku – paliek uzticīgs savai kā rakstnieka misijai, eksperimentēdams ar romāna formu un meklēdams jaunus izteiksmes veidus. Pat ja saturiski viņa darbos ir manāmas ideoloģiskas nokrāsas (kuras gan atrodamas arī darbos, kas sarakstīti Latvijā), formāli viņš uzraksta romānu, kurā sajaucas reālisms, naturālisms, 20. gadsimta 30. gadu modernisma iezīmes, minimāli respektējot sociālistiskā reālisma striktās normas. Būtībā L. Laicena romānā dominējošais naratīvs noniecina neatkarīgo Latvijas valsti, taču no sociālistiskā reālisma perspektīvas tas gan no satura, gan formas viedokļa nav iekļaujams sociālistiskā reālisma paradigmā.

4.2. apakšnodaļā “Alvila Cepļa vēsturiskie romāni “Zeme” un “Kalpi”” uzmanības fokusā ir A. Cepļa nepabeigtie romāni, pievēršoties gan paša autora biogrāfijai un dzīves gājumam, gan romānu analīzei, fokusējoties uz to estētiku, saturiskajām iezīmēm, atbilstmi sociālistiskā reālisma idejām, recepciju, kā arī īpaša uzmanība tiek vērsta uz sakritību, ka abi vēsturiskie romāni tiek pārtraukti ar 1917. gada revolūciju, nerādot dzīvi pēc tās.

A. Ceplis 20. gadsimta 20. gados veido dažādus padomju varai simpātiskus naratīvus, nevairās rādīt revolūciju, karu, teroru, raksta reālisma estētikā, bet 20. gadsimta 30. gados, kad šādi naratīvi un estētika kļūst par sociālistiskā reālisma diktētu prasību, viņš izvairās no tiem un atkāpjas no reālisma, pievēršoties impresionistiskai, atsvešinātai, fragmentārai rakstības manierei, izvairoties rakstīt par dzīvi pēc revolūcijas.

4.3. apakšnodaļā “Sīmaņa Berga romāns “Ziemeļu pionieris” – padomju kristīgais romāns” tiek analizēts S. Berga romāns “Ziemeļu pionieris”, kura tematiskajā fokusā ir strādnieku kustības sacelšanās Amerikas Savienotajās Valstīs. Romānā, raksturīgi totalitārisma laika daiļdarbiem, ir atrodams melnbalts tēlu dalījums, patoss, deklarātīvs, shematisks, nevis psiholoģisks varoņu konstruējums. Būtībā romāna naratīvs ir sociālistiskā reālisma uzstādījumiem atbilstošs, uzsverot apspiesto strādnieku cīņu pret ekspluatatoriem. Atkāpes no sociālistiskā reālisma paradigmas vērojamas bibelisko alūziju lietojumā, tāpat neatbilstoši traktēta marksistiski ļeņiniskā ideoloģija, uz ko tika norādīts arī laikabiedru kritikā.

4.4. apakšnodaļā “Oskara Rihtera “Meži šalc” – pirmais latviešu sociālistiskā reālisma romāns” tiek analizēts O. Rihtera daļēji autobiogrāfiskais romāns “Meži šalc”, pievēršoties gan autora dzīvesgājumam un literārajam ceļam, gan romāna analīzei no sociālistiskā reālisma perspektīvas, apakšnodaļā tiek arī analizēta O. Rihtera romāna līdzība ar Nikolaja Ostrovska (*Nikolaj Ostrovskij*, 1904–1936) sociālistiskā reālisma paraugromānu “Kā rūdijās tērauds” (*Kak zakaljalas' stal'*, 1932). O. Rihtera romāns “Meži šalc” ir mākslinieciski vājš – deklaratīvs, tendenciozs, shematisks, tas propagandē vardarbību kā leģitīmu līdzekli mērķu sasniegšanā. Tajā pašā laikā romāns spilgti parāda laiktelpu un domāšanas modeli, kurā tas ir tapis. Romāns “Meži šalc” reprezentē agrīnā sociālistiskā reālisma esenci – tajā nekritiski iestrādātas 1934. gada rakstnieku kongresā pārspriestās idejas. Valoda un forma ir otršķirīga, uzmanība tiek vērsta uz saturu – pozitīvo tēlu (tā izaugsmi), bezierunas komunistiskā pasaules modeļa akceptēšanu, antagonistu iznīcināšanu.

NOBEIGUMS

Promocijas darbs piedāvā visaptverošu skatījumu uz latviešu literatūras naratīviem PSRS 20. gadsimta 20.–30. gados, analizējot īsprozas un romānu tekstus no jaunā vēsturiskuma, imagoloģijas, feministiskās un postkoloniālās teorijas perspektīvām. Veicot pētījumu, izvirzītais mērķis bija apzināt un interpretēt naratīvu daudzveidību, kas veido latviešu literatūras ainavu PSRS, kā arī atklāt šo naratīvu lomu diasporas identitātes konstruēšanā. Viena no pētījuma novitātes asīm bija piedāvāt mūsdienīgu, iepriekš nebijušu šīs diasporas tekstu lasījumu. Tieši tādēļ īsprozas tekstu lasījumam tika izvēlētas divas perspektīvas, aktualizējot vēstures naratīvus, kā arī piedāvājot feministisku un postkoloniālu skatījumu uz tekstiem.

Pētījuma gaitā tika identificētas galvenās tematiskās un ideoloģiskās līnijas latviešu īsprozā un romānos PSRS. Analīze atklāja, ka īsprozā dominē politizēti vēstures naratīvi, kuros īpaša uzmanība pievērsta 1905. gada revolūcijas un Pirmā pasaules kara notikumiem, kā arī lielinieku ideoloģijas nostiprināšanai. Literārie darbi apliecina diezgan vienotu autoru pieeju, veidojot vēsturisku notikumu interpretāciju, kas atbilst marksistiski ļeņinskās ideoloģijas uzstādījumiem. Raksturīgi centieni glorificēt revolucionārus un viņu mērķus, vienlaikus nebaudoties attēlot arī teroru un nežēlību kā pieļaujamus līdzekļus ideoloģisko mērķu sasniegšanā. Taču tajā pašā laikā tiek atsegti arī problemātiskie aspekti, piemēram, latviešu strēlnieku reemigrācija un latviešu koloniju dzīves grūtības un padomju ideoloģijas pieņemšanas neviennozīmība.

Vēsturiskots īsprozas tekstu lasījums parāda padomju latviešu diasporas sašķeltību – no vienas puses, ir mēģinājumi konstruēt padomju latviešu tēlus kā darba ļaudis, kas cietuši šķiriskās nevienlīdzības dēļ un tādēļ aktīvi cīnās par proletārisku revolūciju ar visiem iespējamajiem līdzekļiem, no otras puses, tekstu naratīvi parāda arī latviešu diasporas daļu PSRS, kurai nesimpatizē padomju varas īstenotā politika. Arī imagoloģisks tekstu lasījums parāda divas atsevišķas padomju latviešu diasporas identitātes, taču pārsvarā tekstu autori pārstāv to diasporas daļu, kas ir aktīvi padomju politikas un ideoloģijas veidotāji un/vai atbalstītāji, tādējādi nereti tekstos parādās aktīvi nosodoša, pat naidīga attieksme pret latviešiem, kas pārsvarā dzīvo zemnieku kolonijās un kuriem nešķiet simpātiskas, piemēram, kolektīvizācijas vai ateisma idejas. Atsevišķu autoru 20. gadsimta 30. gadu tekstos šis naidis pret “atšķirīgajiem” latviešiem sasniedz augstāko punktu, attaisnojot un popularizējot represijas, sodas sankcijas un pat nonāvēšanu.

Feministisks īsprozas tekstu lasījums ir saistīts ar to, ka sievietēm tēliem ir būtiska nozīme padomju īsprozas tekstos, kā arī padomju politikā dominē naratīvs par pilnīgu sievietes emancipāciju/ Ironiskā kārtā pilnīgu dzimuma līdztiesību sludinotajā PSRS padomju latviešu prozas autori, kuru teksti ir izdoti grāmatās, ir tikai vīrieši, līdz ar to parādās papildu feministiskā lasījuma

dimensija, piedāvājot izpētīt vīriešu veidotus naratīvus par sievietēm. Sieviešu emancipācijas jautājumu analīze norāda uz naratīvu daudzveidību, tekstos rodami naratīvi gan par revolucionārām, līdzvērtīgām biedrenēm, gan par sievietēm, kuras nespēj pārvarēt patriarhālās tradīcijas un normatīvos šķēršļus. Šie naratīvi izgaismo sieviešu lomas transformācijas procesus, kas 20. gadsimta 20.–30. gados attīstījās līdztekus PSRS politiskajiem un sociālajiem procesiem. Vienlaikus tekstos parādās arī seksuālas brīvības un koloniālu stereotipu refleksijas, kas norāda uz dažādiem naratīvu skatpunktiem, ļaujot ieraudzīt valdošās ideoloģijas un individuālo perspektīvu sadursmi. Var runāt par daudziem joprojām aktuāliem konceptiem, par kuriem tiek reflektēts tekstu korpusā: monogāmas un poligāmas attiecības, asexuālisma koncepts, sievietes seksualitāte un brīvība izvēlēties partnerus, sieviešu ķermeņa objektivizācija, bērnu vs. bezbērnu ģimenes un daudzi citi. Tieši feministiskais lasījums parāda tekstu vislielāko korpusa naratīvu daudzveidību, neļaujot runāt par izteikti viennozīmīgiem un vienbalsīgiem sieviešu tēlu un ideju konstruējumiem.

Romānu analīzē īpaša uzmanība tika pievērsta vēsturiskajam un ideoloģiskajam kontekstam, autoru biogrāfiskajam aspektam, kas ir nozīmīgas jaunā vēsturiskuma komponentes. Uzmanības centrā ir sociālistiskais reālisms kā 20. gadsimta 30. gados nostiprinājusies ideoloģiska padomju varas prasība par literatūras radīšanu. Caur šo prizmu var labāk izprast romānos iekodēto F. Džeimsona definēto vēsturisko specifiku. L. Laicena romānā “Limitrofija” pārsvarā tiek veidoti naratīvi par neatkarīgās Latvijas politiķu divkosību, pērkamību, kam nosacīti pretstatīta padomju īstenotā politika kā valsts pārvaldības paraugs, taču, ņemot vērā autora biogrāfijas samezģojumus un saspringtās attiecības ar padomju politikas veidotājiem 20. gadsimta 30. gados, tekstā tiek iekodēta arī pretestība sociālistiskā reālisma dogmām. To L. Laicens īsteno caur modernisma, nevis reālisma tradīcijai neatbilstošu tekstveidi un formu. Līdzīgi rīkojas arī A. Ceplis, kurš īsprozā aktīvi sludina dažādus padomju varai tikamus naratīvus un modernās idejas. Gan romāns “Kalpi”, gan diloģija “Zeme” atsakās no reālisma estētikas un tiek konstruēta fragmentāri, impresionistiski, kas veido teksta uztveres nosacītību un lielāku interpretācijas brīvību. Taču arī tematiskajā ietvarā A. Ceplis rada jaunus naratīvus par padomju latviešu zemniekiem, caur vēsturiskā romāna prizmu piešķirot viņiem jaunus, simpātiskus vaibstus un ļaujot izprast arī iemeslus sarežģītajām attiecībām starp zemniekiem un viņu ideāliem, tikumiem, kas nonāk konfrontācijā ar komunistu īstenoto politiku. Citāda situācija ir ar O. Rihtera romānu “Meži šalc”, kas sabalsojas ar sociālistiskā reālisma kanoniskajiem priekšstatiem, integrē binārās opozīcijās balstītus melnbaltos naratīvus un idejas, kas dominē padomju politikā 20. gadsimta 30. gados.

Kopumā promocijas darba empīriskā daļa apstiprina, ka latviešu literatūra PSRS, balstoties ideoloģiskos uzstādījumos, vienlaikus ietver daudzveidīgus naratīvus, kas, no vienas puses, sludina padomju ideoloģijas idejas, no otras puses, piedāvā arī individualizētas balsis, pretrunas un pat pretestību šiem

ideoloģiskajiem varas akceptētajiem naratīviem. Promocijas darbā izstrādātais teorētiskais rāmis un izmantotās metodes ir ļāvušas ieraudzīt šīs sarežģītās literārās ainavas dziļumu un plašumu. Pētījuma rezultāti sniedz būtisku ieguldījumu PSRS latviešu literatūras un tās naratīvu izpratnē, kā arī paplašina perspektīvu diasporas identitātes jautājumu pētniecībā.

SECINĀJUMI

1. **Latviešu diaspora PSRS.** Latviešu diaspora PSRS 20. gadsimta 20.–30. gados veidoja unikālu kultūras telpu, kurā līdzās pastāvēja padomju ideoloģija un latviešu kultūras elementi. Lielākā daļa latviešu, kas šajā periodā dzīvoja PSRS, bija zemnieki, kuri (vai kuru senči) bija emigrējuši no Latvijas teritorijas 19. gadsimtā vai 20. gadsimta sākumā. Taču izglītības un kultūras procesu veidoja tā latviešu diasporas daļa, kura aktīvi atbalstīja komunisma idejas un iesaistījās politiskajā darbībā.
2. **Biedrības “Prometejs” darbs.** Biedrībai “Prometejs” bija izšķiroša loma padomju latviešu kultūras dzīvē PSRS 20. gadsimta 20.–30. gados. Dibināta 1922. gadā, tā sākotnēji atbalstīja Latvijas Komunistiskās partijas nelegālo darbību, bet vēlāk kļuva par nozīmīgu kultūras organizāciju. “Prometejs” izdeva plašu literatūras klāstu, tostarp latviešu un Latvijas autoru darbus, un veicināja izglītību un kultūras aktivitātes. Apgāds izdeva arī žurnālus un laikrakstus, rīkoja koncertus un teātra izrādes, stiprinot latviešu kultūras identitāti. 1937. gadā biedrība tika likvidēta, tās vadītāji un kultūras darbinieki represēti, apturot latviešu kultūras attīstību PSRS. “Prometeja” darbība un ieguldījums kultūrā tika reabilitēts pēc Staļina nāves.
3. **Sieviešu emancipācija un jaunais sieviešu tēls padomju literatūrā.** 20. gadsimta 20. gadu sākumā PSRS tika aktualizēts “sieviešu jautājums”, kas paredzēja sieviešu lomas pārvērtēšanu un emancipāciju gan sociālajā, gan politiskajā sfērā. Šīs idejas parādījās arī padomju latviešu īsprozas tekstos. Sievietes bieži tika attēlotas kā partijas un cīņas biedres, taču literatūrā nebija vienota naratīva par sieviešu vietu sabiedrībā, piemēram, Jāņa Eiduka stāstā “Revolucionārais tribunāls” sievietes tiek attēlotas kā nespējīgas lauzt “vecās” pasaules normas un atbrīvoties no patriarhālās sabiedrības sieviešu tradicionālajām lomām. Savukārt Artura Kadiķa–Grozniņa garajā stāstā “Uz Daugavas krastiem” sievietes kļūst par līdzvērtīgām biedrenēm. Arī seksualitāte nav atainota viennozīmīgi – dažos tekstos, piemēram, Jāņa Eiduka un Roberta Eidemaņa stāstos, sievietes seksualitāte tika uzskatīta par destruktīvu un uzmanību novērsošu, savukārt citos, piemēram, Alvila Cepļa stāstos “Malienas vilki” un “Noliedzēji”, tika runāts par seksuālu brīvību un poligāmām attiecībām kā komunisma ideālo partnerattiecību modeli.
4. **Padomju sievietes tēls staļinisma literatūrā.** Nostiprinoties Staļina politiskajam režīmam 20. gadsimta 20. gadu otrajā pusē un īpaši 30. gados, mainās arī “sieviešu jautājuma” revolucionārais un eksperimentālais raksturs, uzsverot ģimenes, uzticības un mērenības nozīmi, kā svarīgāko izceļot pienākumu. Arī padomju latviešu īspozā 20. gadsimta 20. gadu beigās un 30. gados dominē strādīgas, uzcītīgas, partejiski izglītotas, patriotiskas sievietes, kuras nepieciešamības gadījumā spēj nodot vai pat nogalināt brāli vai tēvu, ja tas ir šķiriskais ienaidnieks (īpaši izplatīts naratīvs Konrada

Jokuma stāstos). Atsevišķos darbos kā priekšzīmīga padomju pilsoņa uzvedība ir rādīta vīrieša uzticība PSRS, kuras labā viņš gatavs atteikties no ģimenes (piemēram, Alvila Cepļa stāstā “Sarkanais Vedingas karogs” vīrietis pamet sievu un dēlu bez iztikas līdzekļiem ubagojam, bet pats dodas būvēt rūpnīcas). Pārsvārā īsprozas tekstos dominē naratīvi, kas atbilstoši tā brīža PSRS politiskajiem uzstādījumiem, kā izņēmums būtu minams Artura Kadiķa-Grozņija garais stāsts “Ens”, kurā tēlu izveide ir drīzāk psiholoģiska, nevis politiski angažēta (piemēram, bijušais sarkanarmietis ļaunas kārdinājumam un krāpj sievu; priekšzīmīga, aktīva komjauniete sirgst ar seksuāli transmisīvo slimību u. tml.).

5. **Sieviešu tēli no imagoģiskā skatpunkta.** Skatot latviešu īsprozas tekstus PSRS no imagoģiskā aspekta, īpaši izplatīts naratīvs ir Austrumu sievietes tēls kā seksuāli pievilcīgs objekts. Atšķirībā no PSRS Rietumu teritorijām, kur sievietes lielākoties pārņem biedreņu un cīnītāju lomas un laika gaitā tiek aseksualizētas, Austrumu sievietes netiek uztvertas kā līdzvērtīgi cīņas biedri, bet gan kā iekāres objekti (visbiežāk sarkanarmiešu kara “trofejas”), tādējādi radot koloniālus un seksistiskus stāstījumus (Roberta Eidemaņa, Artura Kadiķa-Grozņija, Konrada Jokuma stāstos). No imagoģiskā skatpunkta iespējams skatīt arī Alvila Cepļa īsprozas darbus, kuros vēstīts par latviešu izceļošanu no PSRS uz Latviju pēc Krievijas pilsoņu kara – tajos dominē naratīvs par sekļajām, bet izskatīgajām latviešu saimnieku meitām, kuras pavadītas sarkanarmiešus ar seksapīlu, izsmalcinātu ģērbšanos, kosmētiku u. tml., kas nav padomju sievietes cienīgi atribūti.
6. **Vēsturisko notikumu interpretācija – revolūciju atveide.** Padomju latviešu prozā vēsturiski notikumi, piemēram, 1905. gada revolūcija un 1917. gada revolūcija, tika interpretēti caur padomju ideoloģijas prizmu. 1905. gada revolūcija attēlota kā miermīlīga cīņa pret apspiestību, savukārt 1917. gada revolūcija un Krievijas pilsoņa karš tika raksturoti kā nepieciešama cīņa, kurā terors un nežēlība bija attaisnojami līdzekļi, kā redzams, piemēram, Jāņa Eiduka darbā “Revolucionārais tribunāls” vai Alvila Cepļa stāstos.
7. **Vēsturisko notikumu interpretācija – Pirmā pasaules kara atveide.** Pirmais pasaules karš tiek rādīts kā bezjēdzīga spēlēšanās ar kalpu un strādnieku dzīvībām, tiek uzsvērtā lielinieku pacifistiskā nostāja kara jautājumā (Ernests Eferts-Klusais, Konrads Jokums), taču karš ir attaisnojams un pat nepieciešams cīņā pret lielinieku pretiniekiem. Roberts Eidemanis un Konrads Jokums savos stāstu ciklos konstruē sarkanarmieša etnotipu (autotēlu), veidojot tos kā disciplinētus, pašaieliedzīgus, spēcīgus cīnītājus. Izšķirams arī latviešu strēlnieka etnotips, kas ir spēcīgs, varonīgs cīnītājs, no kura baidās ienaidnieki. Līdzīgi naratīvi tiek veidoti arī par latviešu revolucionāriem Latvijas teritorijā (Iskolata laikā un Pētera Stučkas valdības laikā), mēģinot tos konstruēt kā taisnīgus, spēcīgus, attapīgus cīnītājus par ideju, kuri ir gatavi iznīcināt jebko, kas stājas ceļā. Stāstos nav mēģināts slēpt, attaisnot vai retušēt arī problemātiskākas lielinieku darbības vēstures

epizodes, piemēram, labības rekvizēšanu, laupīšanas, tiltu spridzināšanas, lopu zagšanas, rīdzinieku izlikšanu no dzīvokļiem un izsūtīšanu uz koncentrācijas nometnēm (parādās Jāņa Eiduka, Artura Kadiķa-Grozniņa, Oskara Rihtera, Alvila Cepļa darbos). Īsprozas darbos par revolūciju Latvijas teritorijā parādās arī baltlatvieša etnotips, kas ir lielinieku tiešais ienaidnieks un kā tāds iznīcināms (īpaši Oskars Rihtera spiegu stāstos).

8. **Latvijas un padomju realitātes attēlojums.** Salīdzinoši retāk autori literārajos darbos atspoguļo sava laika padomju reālijas, visticamāk tādēļ, ka nākas saskarties ar situācijām un lēmumiem, kuri būtu kritizējami. Mēģinot izskaidrot, piemēram, latviešu strēlnieku masveidīgo atgriešanos Latvijā pēc Krievijas pilsoņu kara, Alvils Ceplis konstruē naratīvu par latviešu baltsaimniekiem, kas ar viltu panākuši strēlnieku un citu latviešu bēgļu reemigrāciju. Cita komplicēta tēma ir latviešu kolonijas, kuras vēsturiski un ideoloģiski ir šķirtas no diasporas, ko veido politizētie pilsētās dzīvojošie rakstnieki. Koloniju sadzīvei pievēršas Jānis Eiduks, Sudrabu Edžus, Eduards Salenieks, taču visvairāk par to raksta Konrads Jokums. Kopumā tiek veidots tipiska latviešu kolonista etnotips, kurš ir dievticīgs, nodevies darbam, sekls, nezinošs, šauri domājošs. Konrads Jokums un Eduards Salenieks konstruē naratīvus, kuros mēģina attaisnot latviešu koloniju iznīcināšanu, saimniecību kolektivizēšanu, turīgo zemnieku izsūtīšanu un cittautu darbaspēka ieviešanu. Viens no sarežģītākajiem jautājumiem, kāpēc latviešu kolonijās, kurās visi sākuši no līdzvērtīgām pozīcijām, izveidojusies šķiriskā nevienlīdzība un daži saimnieki ir kļuvuši turīgi, bet citi palikuši par kalpiem, tiek skaidrots, piešķirot latviešu turīgajiem kolonistu zemniekiem nesimpātiskas īpašības, uzsverot to pārlieku lielo uzcītību un bezzemes krievu/tatāru ekspluatēšanu. Latviešu koloniju zemniekiem tiek pārmests čaklums un intereses trūkums par citiem pasaules notikumiem, savukārt nesavtīgs, pārcilvēcisks darbs ar sliktu uzturu, sadzīves apstākļiem, būvējot padomju rūpnīcas, maģistrāles vai strādājot kolhozā, tiek veicināts un cildināts (piemēram, Alvila Cepļa stāstos). Pavisam maz ir naratīvu par Latviju; Alvils Ceplis to rāda kā nabadzīgu, pagrimušu. Savukārt no Latvijas piespiedu kārtā emigrējušais Linards Laicens fokusējas uz sociāldemokrātu divkosības atmaskošanu, minimāli iezīmējot pārējos atstātās dzimtenes kontekstus.
9. **Eksperimentālie romāni.** Par spīti politiskajam spiedienam un dominējošajai sociālistiskā reālisma estētikai, daži autori eksperimentēja ar literāro formu un izteiksmes veidiem. Linarda Laicena romānā "Limitrofija" dominē reālisma, naturālisma un modernisma iezīmes, minimāli respektējot sociālistiskā reālisma normas. Savukārt Alvils Ceplis 20. gadsimta 30. gados atkāpjas no reālisma, pievēršoties impresionistiskai, atsvešinātai, fragmentārai rakstības manierei. Iespējams, šādi Alvils Ceplis centās izvairīties no aktīvas padomju politikas atbalstīšanas. Šāda literārā eksperimentēšana bija reta un bieži vien tika ierobežota cenzūras dēļ, kā arī saņēma laikabiedru kritiku.

10. **Sociālistiskā reālisma estētika romānos.** Padomju latviešu literatūrā dominēja sociālistiskā reālisma estētika, veicinot ideoloģisko vēstījumu izplatīšanu. Literārie darbi bieži koncentrējās uz ideoloģisko vēstījumu nodošanu, upurējot māksliniecisko kvalitāti politisko mērķu vārdā. Oskara Rihtera romāns “Meži šalc” (1936) un Sīmaņa Berga romāns “Ziemeļu pionieri” (1934) ir tipiski piemēri, kur galvenā uzmanība tiek pievērsta pozitīvo tēlu izaugsmei un bezierunu komunistiskā pasaules modeļa akceptēšanai.

PATEICĪBAS

Promocijas darba izstrādes sakarā es izsaku pateicību promocijas darba vadītājai profesorei *Dr. philol.* Ievai Kalniņai par pacietību un ticību, ka mēs sagaidīsim šo aizstāvēšanas dienu. Liels paldies maniem lieliskajiem kolēģiem Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūtā gan par akadēmisku atbalstu, bet īpaši par emocionālo. Īpašs paldies manām biedrenēm “Laurī” un “Kašerā” par dzīvošanu līdz šim garajam piedzīvojumam ar trillera elementiem – Elīnai Gailītei, Justīnei Jaudzamai, Sanitai Reinsonei, Dignei Ūdrei-Lielbārdei un Elvīrai Žvartei! Paldies teju ikvienam LU LFMI literatūras nodaļā un Latviešu folkloras krātuvē par padomiem un regulāro apjautāšanos, kā man sokas! Tas mēdza motivēt un dzīt uz priekšu.

Paldies Signei Raudivei un Sigitai Kušnerei par spēju izburties cauri tekstam un padarīt to labāku! Paldies Kārlim Purviņam un Ludmilai Roziņai, kas diendienā bija man mīloši blakus un ļāva šo izturēt. Un paldies biedram priekšsēdētājam Mao. Tu esi iedvesma!

UNIVERSITY OF
LATVIA

FACULTY OF HUMANITIES

Ilze Ļaksa-Timinska

**NARRATIVES IN LATVIAN PROSE IN
THE USSR IN THE 1920S–1930S**

SUMMARY OF DOCTORAL THESIS

Submitted for the degree of Doctor of Science (Ph. D.)

Field of Science: Linguistics and literary studies

Subfield: History of literature

Riga 2025

The PhD thesis was developed at the Faculty of Humanities, Department of Latvian and Baltic Studies and the Institute of Literature, Folklore and Art, University of Latvia, in the period from 2018 to 2024.

NATIONAL
DEVELOPMENT
PLAN 2020

EUROPEAN UNION
European Social
Fund

SRP
State Research
Programme

INVESTING IN YOUR FUTURE

The project “Landscapes of Identities: history, culture and environment” (Nr. VPP-LETONIKA-2021/1-0008) is implemented within the framework of the National Research Programme “Letonica for the Development of Latvian and European Societies”.

The thesis consists of an introduction, 4 chapters, conclusions, list of sources and references, 3 appendices.

Thesis form: dissertation in the field of linguistics and literary studies, history of Latvian literature.

Supervisor: Prof. Dr. philol. **Ieva Kalniņa**, University of Latvia.

Reviewers:

- 1) Prof. Dr. philol. **Maija Burima**, University of Daugavpils
- 2) Prof. Dr. philol. **Ausma Cimdiņa**, University of Latvia
- 3) Prof. Dr. philol. **Zanda Gūtmane**, RTU Liepāja.

The thesis will be defended at the public session of the Doctoral Committee on 11 March 2025 at the open meeting of the Doctoral Committee of the University of Latvia, Linguistics and Literary Studies and Music, Visual Arts and Architecture 11 March 2025, 14.00, Faculty of Humanities, Riga University, Room 402 (Visvalža iela 4a, Riga)

The thesis is available at the Library of the University of Latvia, Kalpaka blvd. 4.

Doctoral Committee of
Linguistics and Literature
and Music, Visual Arts and
Architecture Chairman of
the Doctoral Committee _____

(signature)

/ **Ausma Cimdiņa** /

Secretary of
the Doctoral Committee _____

(signature)

/ **Iveta Naradovska** /

© Ilze Ļaksa-Timinska, 2025

© University of Latvia, 2025

ISBN 978-9934-36-356-6

ISBN 978-9934-36-357-3 (PDF)

ANNOTATION

This doctoral thesis focuses on the Latvian diaspora in the Soviet Union during the 1920s and 1930s, a topic that has been minimally researched. The study examines explicitly Soviet Latvian prose texts published during this period. The objective of the thesis is to identify the literary narratives of the Latvian diaspora in the USSR within prose texts from the 1920s and 1930s, to reveal their diversity and overarching themes, as well as their ideological layers, thereby also outlining the cultural identity of the Latvian diaspora in the Soviet Union.

The research is divided into four chapters. The first two chapters focus on the theoretical framework and context, while the remaining two present and analyze the empirical findings. The chosen theoretical foundation and methodology are designed to achieve the research objectives and highlight the diversity of narratives used in the texts. The theoretical cornerstones of the study include the perspective of **New Historicism** and **Fredric Jameson's** approach to literary history research. Additionally, the study integrates theoretical and methodological approaches from imagology and feminist and postcolonial perspectives.

The empirical section of the dissertation analyzes short prose texts, with particular attention to the depiction of female characters and the interpretation of historical events. Meanwhile, novels are examined within the paradigm of socialist realism. The research also incorporates reviews of historical contexts, documents, and archival materials.

This dissertation represents the first comprehensive analysis of the literary process and literary texts of the Latvian diaspora in the USSR during the 1920s and 1930s. The objective and impersonal approach to text analysis, along with the chosen theoretical framework, allows for a critical examination of the literary heritage produced by this diaspora without political bias. The study identifies overarching narratives and outlines the identity expressed in the literature of the Latvian diaspora in the Soviet Union.

TABLE OF CONTENTS

ANNOTATION.....	29
GENERAL DESCRIPTION OF THE WORK.....	31
Relevance of the Topic.....	31
Sources for the Thesis.....	34
Aim and Objectives of the Thesis.....	35
Theoretical Framework and Research Methods.....	37
Structure of the Study.....	37
APPROVAL OF THE DISSERTATION RESULTS.....	39
Research Projects.....	39
Scientific Publications.....	39
Scientific Conferences and Seminars.....	39
CONCISE SUMMARY OF THE DISSERTATION.....	41
Chapter 1: Theoretical Framework.....	41
Chapter 2: The Latvian Diaspora and Culture in the USSR in the 1920s–1930s.....	42
Chapter 3: Narratives of Latvian Short Prose in the USSR in the 1920s–1930s.....	44
Chapter 4: Narratives of Latvian Novels in the USSR in the 1930s in the Context of Socialist Realism.....	45
SUMMARY.....	47
CONCLUSIONS.....	49
LIST OF SOURCES AND LITERATURE.....	52

GENERAL DESCRIPTION OF THE WORK

Relevance of the Topic

In the 1920s and 1930s, many¹ Latvians lived in the Soviet Union (USSR). The Latvian diaspora in the USSR had little connection with the inhabitants of Latvia, yet despite this, a distinct and unique Latvian culture was formed. There was a network of Latvian schools, technical colleges, periodicals, theaters, publishing houses, and more. The Latvian Soviet intelligentsia, being a minority and influenced by a foreign (primarily Russian) cultural environment, actively worked to preserve the Latvian language and identity. Literature played a crucial role in this process, as it helped to develop the Latvian language and intellectually unite the diaspora scattered across the vast USSR. Like other minority cultures, Latvian culture in the USSR developed under conditions of censorship and repression. In the 1930s, the socialist realism movement became dominant, through which all Soviet art was expected to be created. Until now, researchers have paid relatively little attention to the literature of Latvians who lived in the Soviet Union during the 1920s and 1930s. One possible reason is the ambiguous and politically sensitive issue of these Latvians' sympathies toward Soviet power, which could be interpreted as a betrayal of the Latvian state.

The most significant researchers of the Latvian diaspora in the USSR are historians such as Vitālijs Šalda (1947), who explored Latvian life in the Soviet Union in his monographs *Latviešu bēgļi Krievijā, 1915–1922* [*Latvian Refugees in Russia, 1915–1922*] (2007) and *Latvieši Maskavā, 1923–1938*² [*Latvians in Moscow, 1923–1938*] (2010). Dzintra Viksna (1940–2006) focused on the institutional aspects of education and culture, particularly in her study *Latviešu kultūras un izglītības iestādes Padomju Savienībā 20.–30. gados* [*Latvian Cultural and Educational Institutions in the Soviet Union in the 1920s–1930s*] (1972). Toms Ķikuts (1987) analyzed the formation of Latvian peasant colonies in the European part of the Russian Empire in his dissertation *Latviešu zemnieku koloniju izveidošanās Krievijas Impērijas Eiropas daļā (19. gs. 40. gadi – 1914. gads)* [*The Formation of Latvian Peasant Colonies in the European Part of the Russian Empire (1840s–1914)*] (2015). Tatjana Bartele (1975) contributed to

¹ It is difficult to determine the exact number, but various sources estimate that the population ranged from 120,000 to 180,000 people. In 1926, a population census was conducted in the USSR, recording 141,559 Latvians based on nationality, as well as separately identifying 8,433 Latgalian (Bez avtora 1928: 24).

² The monograph utilizes materials from Russian archives that are no longer accessible to researchers, making it a unique and invaluable insight into the Soviet Latvian diaspora of the 1920s–1930s, which I reference extensively in my dissertation. V. Šalda's research has also provided numerous research impulses, ideas, and directions, many of which I have incorporated into my dissertation.

cultural-historical research with *Latviešu teātris Maskavā, 1915–1937* [*Latvian Theatre in Moscow, 1915–1937*] (1999) and *Latvieši Maskavā, 1915–1922* [*Latvians in Moscow, 1915–1922*] (2001). Several historical studies focus on the repression of Latvians in 1937–1938, including *Represijas pret latviešiem PSRS, 1937–1938* [*Repressions Against Latvians in the USSR, 1937–1938*] (2009), a collection of documents compiled by Jānis Riekstiņš (1942), and the anthology “*Latviešu akcija*” PSRS, 1937–1938 [*“The Latvian Operation” in the USSR, 1937–1938*] (2009), edited under the leadership of Heinrihs Strods (1925–2012). Research interest in Soviet Latvian artists has also been renewed. Iveta Derkusova (1973) compiled the book *Gustavs Klucis. Kāda eksperimenta anatomija* [*Gustavs Klucis: The Anatomy of an Experiment*] (2014), while Pēteris Krilovs (1949) directed the documentary-research film *Klucis – nepareizais latvietis* [*Klucis – The Wrong Latvian*] (2008), which explores the artist’s works, personality, and the historical contexts of the Latvian diaspora in the USSR. Meanwhile, Sniedze Kāle (1985), a doctoral candidate at the Latvian Academy of Arts, is currently working on a dissertation about Latvian artists in the USSR during the 1920s and 1930s. Soviet-era figures are also being revisited in Latvian cultural productions, such as the Latvian Television documentary *Neērtie latvieši* [*The Uncomfortable Latvians*] (2023), directed by Agita Cāne-Ķīle (1969), and the feature film *Marijas klusums* [*Maria’s Silence*] (2023), directed by Dāvis Šimanis (1980). Additionally, the Mihail Chekhov Riga Russian Theatre staged the play *Skatuve “Ugunī”* [*Stage “On Fire”*] (2024), directed by Laura Groza (1985), which highlights the development of art under a totalitarian political system and the repression of Latvians.

Interest in Latvian authors and the literary process in the Soviet Union during the 1920s–1930s first emerged in the Latvian Soviet Socialist Republic (LSSR). Writers’ books were republished, new studies on their works and lives were conducted, and these authors were proclaimed as pioneers of Latvian Soviet literature and classics of socialist realism. Literary scholars actively involved in this process included Kārlis Preiss (1907–1980), Hugo Rukšāns (1920–1995), and Elza Knope (1926–1996). Additionally, Benita Smilkčiņa (1932–2019) defended her dissertation *Latviešu padomju literatūras kritika 20.–30. gados* [*Criticism of Latvian Soviet Literature in the 1920s–1930s*] in 1967. After Latvia regained independence, little attention was given to Latvian Soviet literature from the 1920s–1930s. Apart from the incomplete overview *Literatūra emigrācijā Padomju Savienībā*³ [*Literature in Exile in the Soviet Union*] by literary scholar Bronislavs Tabūns (1928–2004), published in *Latviešu literatūras vēsture* [*History of Latvian Literature*] (1999), no other studies on the literary processes of that time have been published. Occasionally, literary researchers have explored narrow thematic areas or examined authors from a comparative perspective.

³ For example, the review mentions that four Latvian novels were published in the USSR during this period, without mentioning several important works.

For instance, literary scholar Ieva Kalniņa (1956) analyzed the formation of the socialist realism canon in the Latvian literary-political journal *Ceiņas Karūgs* [*The Banner of Struggle*] in her 2008 publication *Sociālistiskā reālisma kanona veidošanās latgāliešu literāri politiskajā žurnālā “Ceiņas Karūgs”* [*The Formation of the Socialist Realism Canon in the Latvian Literary-Political Journal “The Banner of Struggle”*] and examined new poetic language developments in the Latvian literary collection *Uz pērvolta* [*On the Threshold*] in her 2008 conference paper *Jaunas poētiskas valodas meklējumi latgāliešu literatūras krājumā “Uz pērvolta”*⁴ [*Searching for a New Poetic Language in the Latvian Literary Collection “On the Threshold”*]. Literary scholar Ojārs Lāms (1965) discussed literary interpretations of Latvia’s political crossroads in 1919 in his 2011 paper *Literārās versijas par Latvijas 1919. gada politiskajām krustcelēm: A. Brigaderes “Kvēlošā lokā” un A. Kadiķa-Grozniņa “Uz Daugavas krastiem”*⁵ [*Literary Versions of Latvia’s Political Crossroads in 1919: A. Brigadere’s “In the Glowing Circle” and A. Kadiķis-Groznijs’ “On the Banks of the Daugava”*]. The topic has also received minimal attention from literary scholar Anita Rožkalne (1956), who discussed it in her 2018 article *“Dzelzs aizkars” austrumos no Latvijas: latviešu literatūras likteņi 20. gadsimtā* [*“The Iron Curtain” East of Latvia: The Fate of Latvian Literature in the 20th Century*].

In 2018, I defended my master’s thesis *Latviešu romānistika PSRS 20. gadsimta 20.–30. gados* [*Latvian Novel Studies in the USSR in the 1920s–1930s*], examining the literary contexts, poetics, and adherence of novels written during this period to the canon of socialist realism. Since then, I have regularly participated in conferences and published both scholarly and popular science articles on the literature of the Soviet Latvian diaspora. I have often encountered the question: why have I chosen to research this diaspora? In a time when the world is divided and wars⁶ are taking place in our region, should such an ambiguous and complex period of Latvian history be revisited? My conviction is that turning away from, consciously avoiding, or attempting to “erase” historical periods—highlighting certain eras or narratives while omitting others—amounts to constructing a particular worldview and creating an ideology. This approach does not align with the modern and honest principles of humanities research. During the Soviet period from the 1950s onward, the Latvian diaspora in the USSR was viewed uncritically, often exaggeratedly praised, and the achievements of figures from the 1920s–1930s were glorified. In contrast, today an opposite tendency can be observed—a view of this diaspora

⁴ Paper presented at the International Conference on Grammar of Anton Skrinda (1891–1918), St. Petersburg (Russia), 19–20 September 2008.

⁵ Paper presented at the International Scientific Conference “Gender, Literary Convention and Creativity”, Riga, 29 September 2011.

⁶ As I write these lines at the end of 2024, the Russian aggression against Ukraine, which began in 2014, and the armed conflict between Israel and Hamas in the Gaza Strip are still ongoing.

marked by condemnation and a certain sense of shame, often encapsulated in the phrase “the uncomfortable Latvians.” In writing this dissertation, I aim to avoid a biased perspective and strive for a research-based, neutral, and objective interpretation of the data obtained in the course of the study.

Sources for the Thesis

The study focuses on prose texts printed in books published by Latvian⁷ authors in the Soviet Union during the 1920s–1930s:

- **Alvils Cepelis (1897–1938)**: short stories *Jānis* [*Jānis*] (1918) and *Pie liepām* [*By the Birch*] (1918), novellas *Noliedzēji* [*The Deniers*] (1922), *Malienas vilki* [*The Wolves of Maliena*] (1925), short story collections *Stāsts par apiņiem* [*A Story About Hops*] (1925), *Indija* [*India*] (1925), short story *Andra Vītola atmiņas* [*Andris Vītols' Memories*] (1926), novella *Bēgļi* [*Refugees*] (1928), short story collection *Lietuvēs* [*In the Mills*] (1930), collection of sketches *Traktori – rudzupuķēs* [*Tractors Among Cornflowers*] (1932), unfinished novel *Kalpi* [*The Servants*] (1933), novella *Sarkanās Vēdiņas karogs* [*The Red Wedding Banner*] (1935), unfinished novel trilogy *Zeme* [*The Land*] (1936), novella *Dzimtene* [*Homeland*] (1937).
- **Arturs Kadiķis-Groznijs (1901–1934)**: novella *Putenī, kad stepe smilkst...* [*In the Snowstorm, When the Steppe Whispers...*] (1927), short story *Meitene, kurai nav brāļa* [*The Girl Without a Brother*] (1927), short story collection *Ens* [*Ens*] (1930), short story *Meiteņu posmā* [*Among the Girls*] (1932), prose texts from the collection *Daiļdarbu izlase* [*Selected Works*] (1936).
- **Eduards Salenieks (1900–1977)**: collection of sketches *Rudzu puķes* [*Rye Flowers*] (1924), short story collections *Cilvēku cepļi* [*The Human Kiln*] (1930), *Nesalaužamie* [*The Unbreakable*] (1931), novel⁸ *Jautrais rudens* [*The Cheerful Autumn*] (1934), short story collection *Līvijas stāsti* [*Līvija's Stories*] (1935), novellas *Knislis* [*The Gnat*] (1935), *Vilcēns* [*The Little Wolf*] (1936).
- **Ernests Eferts-Klusais (1889–1927)**: short story collection *Nemiera sirotājs* [*The Troublemaking Wanderer*] (1923), novella *Pierobežas apriņķis* [*The Border County*] (1926), stories from *Kopotī raksti* [*Collected Works*] (1936).
- **Jānis Eiduks (1897–1943)**: short story and novella collection *Revolucionārais tribunāls* [*The Revolutionary Tribunal*] (1930), short story and sketch collection *Pretī pavasarim* [*Towards Spring*] (1936).

⁷ The study does not separately examine texts published in the Latgalian language, as the Latgalian diaspora developed differently from the Latvian diaspora in terms of structure, institutions, and content. A separate study on Latgalian literature is planned for the future.

⁸ The work has been published with the genre designation of a “novel,” but due to its length, it would be more accurately considered a novella.

- **Konrāds Jokums (1894–1941)**: short story collections *Pavēle nr. 325* [Order No. 325] (1929), *Maize* [Bread] (1931), short story and sketch collection *Saule graudos* [The Sun in the Grains] (1935), short story and novella collection *Strēlnieki un granātas* [Riflemen and Grenades] (1936).
- **Linards Laicens (1887–1937)**: short story collection *Portfels un valgs* [The Briefcase and the Noose] (1933), novel *Limitrofija* [Limitrophia] (1935).
- **Oskars Rihters (born Oskars Joass, 1898–1938)**: short story collections *Sarkanie izlūki* [The Red Scouts] (1929), *Pa ienaidnieka aizmuguri* [Behind Enemy Lines] (1935), short story *Es stāstu* [I Am Telling] (1935), novel *Meži šalc* [The Forests Rustle] (1936).
- **Pēteris Veinis (born Vintiņš, 1893–1940)**: short prose collection *Priekšpavasara skices* [Early Spring Sketches] (1924).
- **Roberts Eidemanis (1895–1937)**: novel⁹ *Ielenktie* [The Besieged] (1925), short story collections *Miestiņa stāsti* [Stories from the Small Town] (1926), *Pienākums. Mežā. Pavārs Kolguškins* [Duty. In the Forest. The Cook Kolguškin] (1926), novella *500 000* [500,000] (1926), unfinished novel in stories *Akmeņu sacelšanās* [The Uprising of the Stones] (1929), novella *Vaskis* [Vaskis] (1929), short story collections *Ap saules lēktu* [Around Sunrise] (1933), *Pirms vētras* [Before the Storm] (1935).
- **Sīmanis Berģis (1887–1938)**: short story collection *Apsūbējis kalns* [The Mossy Hill] (1929), novel *Ziemeļu pionieri* [Northern Pioneers] (1934).
- **Sudrabu Edžus (real name Morics Eduards Zilbers, 1860–1941)**: novellas *Maitas putni* [Carrion Birds] (1923) and *Velnu dzinējs* [The Devil Chaser] (1925).

Aim and Objectives of the Thesis

The aim of the thesis is to identify and analyze the literary narratives of the Latvian diaspora in the Soviet Union during the 1920s–1930s, to uncover their diversity and overall picture, as well as their ideological layers, thereby also outlining the cultural identity of the Latvian diaspora in the USSR.

American sociologist and one of the leading researchers in narrative studies, **Catherine Kohler Riessman** (1939), has defined narratives as discursive units that depict events, analyze experiences, and create meanings, emphasizing that different types of storytelling construct identity (Riessman 2007: 7–8). Similarly, psychologist and sociologist **Jerome Bruner** (1915–2016) has emphasized the role of narratives in constructing reality, stating that human psychology is fundamentally based on the ability to perceive life and the world through storytelling, or stories (Bruner 1993: 20–21). There is a common belief that

⁹ The work has been published with the genre designation of a "novel," but due to its length, it would be more accurately considered a novella.

the terms “**narrative**” and “**story**” can be used synonymously¹⁰. However, it is also possible to narrow the understanding of the term *narrative*. For instance, philosopher **Gregory Currie** (1950) does not equate a narrative with a story, but rather argues that “narratives are intentionally communicated units that function to help tell a story, though they are not necessarily a story themselves” (Currie 2010: 6). In other words, a narrative can also be considered part of a story; when identifying narratives, the focus is on “**what**” is being communicated rather than “**how**” it is communicated. The relationship between narrative and identity is also of great importance in the context of this research. Narratives do not exist in a vacuum; they resonate with shared experiences and are shaped by them. A narrative contains an identity rooted in the culture or environment in which it was created or with which it is identified (McAdams 2011: 100). Cultural identity can be defined as a deeply embedded cultural consciousness that includes active participation and identification with a specific approach to reality (Brock, Tulasiewicz 2018: 5), expressed through various—particularly artistic and cultural—narratives (Müller-Funk 2003: 43). These narratives allow cultural identity to be formed as a structured system of shared values, norms, and mutual experiences (Brock, Tulasiewicz 2018: 4). When analyzing and interpreting Latvian literary texts from the Soviet Union, the focus is on the ideas, moods, perspectives, beliefs, and ideological layers that permeate these works. By identifying the **literary narratives of the Latvian diaspora in the USSR during the 1920s–1930s**, the research aims to reveal their **diversity and ideological nuances**, ultimately contributing to the **understanding of the cultural identity** of the Latvian diaspora in the Soviet Union.

To achieve the aim of the study, several objectives were defined:

1. Identify the historical context of the Latvian diaspora in the USSR during the 1920s–1930s by utilizing archival materials¹¹, documents, memoir literature, historical research, and other sources.
2. Compile a corpus of Soviet Latvian prose texts from the 1920s–1930s.
3. Develop an appropriate theoretical framework for analyzing the text corpus, including categorizing the texts and establishing an analytical structure.
4. Analyze prose works by identifying the most characteristic narratives, while also focusing on marginal and/or unconventional narratives.

¹⁰ A narrative is a type of discourse used to tell a story; in other words, the narrative is the final product of this process—the story itself (Sturrock 1999: 301).

¹¹ The study utilizes materials available in Latvian archives and museums. Given the significant role of the political context, the dissertation includes numerous references to decisions, resolutions, decrees, and other administrative documents of the Soviet Union. Unfortunately, documents available in Russian archives have not been integrated into the dissertation, as access to them is not possible.

Theoretical Framework and Research Methods

The dissertation employs a mixed research design. The theoretical foundation and methodology have been chosen to achieve the research objective and to present a more diverse landscape of narratives used in the texts. The theoretical cornerstones of the study are the perspective of **New Historicism** and **Fredric Jameson's** (1934) approach to literary history, particularly drawing on insights from his monograph *The Political Unconscious: Narrative as a Socially Symbolic Act* (1981). The study also integrates theoretical and methodological approaches from **imagology**, as well as **feminist**¹² and **postcolonial perspectives**. The research design has been developed to effectively achieve the set objectives, relying on fundamental theoretical sources. The dissertation does not seek to engage in polemical theoretical discussions; instead, the theoretical paradigms are implicitly embedded within the analysis. The **theoretical framework and choice of methods** are based on the **specifics of the text corpus and thematic scope**:

- **For short prose analysis**, a **historical paradigm** and a **feminist reading** are applied, highlighting two narrative groups that not only dominate the text corpus but are also significant components of the diaspora's identity. Additionally, **imagology** is used to reveal aspects of identity, which is one of the key objectives of the dissertation.
- **For novel analysis**, the focus is on the **historical context**, the **biographical aspects of prose authors**, and the **perspective of socialist realism**—not so much as an aesthetic artistic movement but rather as a dominant ideological paradigm in the USSR during the 1930s.

Structure of the Study

The study is structured into **four chapters**. The first two chapters provide the **theoretical and contextual framework**, while the third and fourth chapters constitute the **empirical part** of the research. **Chapter One** – “**Theoretical Framework**” outlines New Historicism's key insights, concepts, terminology, research directions, **Fredric Jameson's approach**, and **imagology**, demonstrating how these theories and methods integrate into the study's context.

Chapter Two – “**Latvian Diaspora and Culture in the USSR in the 1920s–1930s**” examines the **cultural life** of the Latvian diaspora in

¹² The dissertation does not attempt to focus on a specific subfield of feminism or a particular theoretical concept. Instead, feminism is understood as a **critical analysis of social processes from a gender perspective**, also taking into account other factors of oppression and inequality. Significant contemporary feminist theoretical works include *The Bloomsbury Handbook of 21st Century Feminist Theory* (2019), edited by **Robin Truth Goodman** (1966), and *Kultūras feminisms. Feminisma terminu skaidrojošā vārdnīca [Cultural Feminism: A Glossary of Feminist Terms]* (2017), edited by **Ausma Cimdiņa** (1950) and **Natalja Šroma** (1962).

the USSR, focusing on **education, influential figures, organizations, literary publications, and interactions with Russian literature**. The chapter is divided into several subchapters:

- **“The Latvian Diaspora in the USSR”** explores the history and conditions of the Latvian diaspora’s formation in the Soviet Union.
- **“The Society’ Prometejs’ – The Cornerstone of Latvian Culture”** – focuses on the foundation and development of this cultural association and its influence on Latvian cultural processes in the USSR.
- **“Latvian Diaspora Education and Politicized Textbooks – An Example of Folklore Use”** – presents a case study highlighting Latvian education, the publication of textbooks, and their content in the USSR. This case study is also considered part of the thesis empirical section, as it applies the theoretical and methodological framework of the study to identify narratives characteristic of textbooks, thereby illustrating the ideological aspects of diaspora education and broadening the research context.
- **“Literature in the USSR in the 1920s–1930s”** – discusses key authors, literary associations, literary trends, and political decisions affecting literature in the USSR.
- **“Latvian Literature in the USSR in the 1920s–1930s”** – analyzes Latvian literary periodicals, literary associations, their internal polemics, generational differences among writers, and the aesthetic requirements imposed in the Soviet Union.

Chapter Three – “Narratives of Latvian Short Prose in the USSR in the 1920s–1930s” presents **two readings** of the **corpus of short prose texts**:

- **“A Feminist Reading of Short Prose Texts”** focuses on narratives related to women’s roles and functions, a topic of great significance and extensive debate in the USSR.
- **“A Historicized Reading of Short Prose Texts”** – examines how past events are interpreted in short prose works.

Chapter Four – “Narratives of Latvian Novels in the USSR in the 1930s in the Context of Socialist Realism” analyzes **Latvian novels** from the 1930s, emphasizing **the perspective and narratives of socialist realism**. Each book is examined in a **separate subchapter**. Given that **socialist realism affects both form and content**, the analysis considers the **thematic** aspects of the novels and their **aesthetic characteristics**.

APPROVAL OF THE DISSERTATION RESULTS

Research Projects

2021–2024: National Research Program “*Letonika for the Development of a Latvian and European Society*”, project “*Landscapes of Identities: History, Culture, and Environment*” (No. VPP-LETONIKA-2021/1-0008, Project Leader: Dr. philol. Ieva Garda-Rozenberga).

Scientific Publications

- Ilze Ļaksa-Timinska. Oskara Rihtera “Meži šalc” – pirmais latviešu sociālistiskā reālisma romāns. *Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā*. 2019. Nr. 25, 64.–73. lpp. doi: 10.37384/APLKP.2020.25.064
- Ilze Ļaksa-Timinska. Folklorā un ideoloģijā: folkloras teksti latviešu mācību literatūrā PSRS 20. gadsimta 20.–30. gados. *Letonica*. 2020. Nr. 42, 140.–160. lpp. doi: 10.35539/ltnc.2021.0042.i.l.t.0009
- Ilze Ļaksa-Timinska. Oportūnists, ģefists, majakovskietis, šāds-tāds inteliģentiņš Linards Laicens PSRS: biogrāfiskais aspekts un “Limitrofija”. *Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā*. 2020. Nr. 26, 98.–110. lpp. doi: 10.37384/aplkp.2021.26-1.098
- Ilze Ļaksa-Timinska. Revolūcijas [ne]poētika: Alvila Cepļa romāni. *Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā*. 2022. Nr. 27, 241–252. lpp. doi: 10.37384/APLKP.2022.27.241
- Ilze Ļaksa-Timinska. Latviešu modernisms PSRS: Roberta Eidemaņa piemērs. *Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā*. 2024. Nr. 29, 29.–51. lpp. doi: 10.37384/aplkp.2024.29.029
- Ilze Ļaksa-Timinska. Mēģinot izprast 20. gadsimta 20. gadu padomju latviešu identitāti. Roberta Eidemaņa garā stāsta “Ielenkie” imagoloģisks lasījums. *Letonica*. 2024. Nr. 56.

Scientific Conferences and Seminars

- Ilze Ļaksa-Timinska. Oskara Rihtera “Meži šalc” – pirmais latviešu sociālistiskā reālisma romāns. *Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā*. Liepāja, 14.03.2019.
- Ilze Ļaksa-Timinska. Sava kaktiņa un stūriša slazdā – latviešu zemnieku migrācija uz Krievijas guberņām 19. gs. un sociālistiskā revolūcija. *Perspectives of Baltic Philology: Trapped in culture*. Poznaņa (Polija), 17.09.2019.
- Ilze Ļaksa-Timinska. Folklorā un ideoloģijā: folkloras teksti latviešu mācību literatūrā PSRS 20. gadsimta 30. gados. *Krišjāņa Barona konference 2019 “Folklorā un izglītībā”*. Rīga, 30.10.2019.

- Ilze Ļaksa-Timinska. Oportūnists, ģefists, majakovskietis, šāds-tāds inteliģentiņš Linards Laicens PSRS: biogrāfiskais aspekts un “Limitrofija”. *Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā*. Liepāja, 06.03.2020.
- Ilze Ļaksa-Timinska. Revolūcijas [ne]poētika: Alvila Cepļa romāni. *Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā*. Zoom, 11.03.2021.
- Ilze Ļaksa-Timinska. Latviešu proza PSRS 20. gs. 20.–30. gados. *Jauno pētnieku diena*. Zoom, 21.05.2021.
- Ilze Ļaksa-Timinska. Renaissance of Socialist Realism: Revival of Latvian Soviet Authors of the 1920s–1930s. *The 13th International Conference of Baltic Literary Scholars “Shifting Literary Culture since Stagnation in the Brezhnev Era: The Baltic Paradigm”*. Rīga, 24.09.2021.
- Ilze Ļaksa-Timinska. Vobla: komunistu jaunā maize. Gastropoētiskie elementi Roberta Eidemaņa stāstā “Ielenktie”. *Ēdiena reprezentācija literatūrā un kultūrā*. Zoom, 26.11.2021.
- Ilze Ļaksa-Timinska. The Latvian Diaspora in the USSR 1920s-1930s and Folklore: Constructing Latvian vs Soviet Identity. *Nordic Ethnology and Folklore Conference*. Reykjavik (Iceland), 14.06.2022.
- Ilze Ļaksa-Timinska. Roberta Eidemaņa stāsta “Ielenktie” imagoloģisks lasījums. *Pētījuma Poētika*. Rīga, 19.10.2022.
- Ilze Ļaksa-Timinska. Latviešu modernisms PSRS: Roberta Eidemaņa stāsti. *Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā*. Liepāja, 23.04.2023.
- Ilze Ļaksa-Timinska. Latvian Writers in the USSR in the 1920s–1930s: The Historical Trap. *PAMLA 2023*. Portland (USA), 27.10.2023.
- Ilze Ļaksa-Timinska. Artura Kadiķa-Grozņija “Ens” un viņa sievietes. *Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā*. Liepāja, 21.03.2024.
- Ilze Ļaksa-Timinska. The “Woman Question” in Latvian Soviet Prose of the 1920s. *Literature in the Eras of Conflicts: Ideology and Ethics*. Vilnius (Lithuania), 17.10.2024.
- Ilze Ļaksa-Timinska. Sievietes un revolūcija padomju latviešu prozā 20. gadsimta 20. gados. *Identitāšu ainavas: vēsture, kultūra un vide*. Rīga, 05.12.2024.

CONCISE SUMMARY OF THE DISSERTATION

The thesis's introduction justifies the topic's relevance, defines the research questions, objectives, and tasks, describes the sources used, characterizes the study's novelty, and outlines the theoretical and methodological approach. Additionally, it provides an overview of the thesis's structure.

Chapter 1: Theoretical Framework

The first chapter outlines the **key theoretical and methodological concepts**, highlighting their **history, development, genesis, and application** in the context of the dissertation.

1.1. Subchapter: "New Historicism"

This subchapter examines New Historicism as a literary theory that emerged in the 1980s as a response to dominant formalism and structuralist approaches. One of the leading theorists of New Historicism, Stephen Greenblatt (1943), first used the term in his work *The Power of Forms in the English Renaissance* (1982), emphasizing the need to analyze literary works about their cultural and historical contexts. He developed the concept of "social energy" to explore the interaction between literature and society, challenging the notion of textual self-sufficiency (Greenblatt 1988).

New Historicism is characterized by interdisciplinarity, integrating various academic disciplines and focusing on power dynamics, discourse analysis, and cultural interpretation. The theory has been influenced by Michel Foucault (1926–1984) and his concept of the archaeology of knowledge (Fuko 2001), as well as Clifford Geertz (1926–2006) and his ethnographic approach to culture (Gíracs 1998).

In the context of this dissertation, New Historicism is applied to analyze Soviet Latvian writers' works from the 1920s–1930s, emphasizing their historical context and intertextual connections to understand their social and cultural impact.

1.2. Subchapter: "Fredric Jameson's Approach to Literary History"

This subchapter presents the ideas expressed by Fredric Jameson (1934) in his book *The Political Unconscious: Narrative as a Socially Symbolic Act* (1981). Jameson emphasizes that literary texts must be analyzed within their social and political context, arguing that studying history is only possible through textual reconstructions (Jameson 1981: 57–58).

His approach involves three levels of interpretation:

1. Narrow political level
2. Social level
3. History in a broader sense (Jameson 1981: 76–76; 89).

These aspects are particularly significant in the empirical part of the dissertation, as they provide a framework for analyzing ideology and historical context in Soviet Latvian literature of the 1920s–1930s.

1.3. Subchapter: “Imagology”

This subchapter characterizes imagology as an interdisciplinary field that studies the representation of cultures and nations in literature, art, and other cultural forms. It focuses on stereotypes and images that shape these portrayals and also outlines the history of the theory and methodology behind imagology.

Walter Lippmann (1889–1974) laid the foundations of imagology in his book *Public Opinion* (1922), which critically analyzed the formation of stereotypes and their discrepancy from reality. In the 1920s–1930s, European scholars began exploring national character portrayals in literature, but imagology developed significantly only after World War II, emphasizing contextual and subjective aspects in literary representations.

Several key contributors to imagology include:

- Jean-Marie Carré (1887–1958) and Marius-François Guyard (1921–2011), highlighted the importance of historical and social context.
- Hugo Dyserinck (1927–2020) and Daniel-Henri Pageaux (1939), focused on ethnotype construction and the author’s perspective.
- Joep Leerssen (1955), expanded this approach by emphasizing intertextual aspects and recognizing ethnotypes.

Imagology has continued to gain significance in literary studies, incorporating perspectives from both postcolonial and gender studies. In the dissertation, these ideas are applied to analyze the literary representation of the Soviet Latvian diaspora, taking into account not only traditional ethnotypes but also aspects of political affiliation, which shape the identity of this community.

Chapter 2: The Latvian Diaspora and Culture in the USSR in the 1920s–1930s

2.1. Subchapter: “The Latvian Diaspora in the USSR”

This subchapter outlines the different groups that formed the Latvian diaspora in the Soviet Union during the 1920s–1930s—a diverse community with varying educational backgrounds, occupations, and reasons for migration. The Latvian diaspora primarily consisted of peasants who had moved to the territory of the USSR in the 19th century and early 20th century following the abolition of serfdom in 1861 in search of land ownership opportunities, particularly in Siberia (Kikuts 2015: 231). However, migrants were not only peasants—former soldiers also settled in major Russian cities (Kikuts 2015: 100). The 1897 Russian Empire census recorded 117,000 Latvians living outside Latvia (Trojnckij 1905).

A politically distinct group within the diaspora was the Soviet Latvian community, which consisted of Latvian Red Riflemen and communist supporters who, for ideological reasons, deliberately chose to live within the Soviet political system rather than in the independent Republic of Latvia after the revolution.

In the 1926 Soviet census, 141,559 Latvians and 8,433 Latgilians were recorded in the USSR. While most Latvians lived in rural areas, a significant urban diaspora played a key role in shaping Soviet Latvian cultural and educational processes (Bez avtora 1928: 24, 44–51).

2.2. Subchapter: “The Society’ Prometejs’ – The Cornerstone of Latvian Culture”

This subchapter outlines the activities and significance of the “Prometejs” society in developing Soviet Latvian culture. In the 1920s–1930s, the cultural life of Latvians in the USSR was significantly influenced by “Prometejs,” which initially operated as the publishing house of the Communist Party of Latvia (Vikсна 1972: 56) but later evolved into a significant cultural organization, publishing books and promoting education. The society organized the development of Latvian education, theater, music, art, and literature and published periodicals and books (Šalda 2010: 332–333). However, its activities were terminated in 1937 as part of Stalin’s broader national repressions (Ozoliņa 2009: 39), paralyzing the further development of education and culture within the Latvian diaspora.

2.3. Subchapter: “Latvian Diaspora Education and Politicized Textbooks – An Example of Folklore Use”

This subchapter examines the development of Soviet Latvian education in the 1920s–1930s, focusing on Latvian textbooks. The empirical section analyzes folklore elements found in Soviet Latvian textbooks. A case study highlights the politicized content of these textbooks, which was a characteristic feature of the Soviet Latvian education system.

2.4. Subchapter: “Literature in the USSR in the 1920s–1930s”

This subchapter outlines the development of literature in the USSR during the 1920s–1930s, highlighting the most significant ideas, literary movements, and political decisions. It also examines the socialist realism movement and its challenges within Soviet literature.

2.5. Subchapter: “Latvian Literature in the USSR in the 1920s–1930s”

This subchapter analyzes Latvian literary periodicals, literary associations, their internal polemics, the generational differences among writers, and the aesthetic requirements imposed in the USSR.

Chapter 3: Narratives of Latvian Short Prose in the USSR in the 1920s–1930s

In Soviet Latvian literature of the 1920s–1930s, **short prose** was the dominant literary form. Texts were initially published in **periodicals** and later compiled into **collections**, while **longer stories** were published as **separate books**. During this period, **40 short prose books** were published in the USSR, and several significant texts appeared **in periodicals**.

This constitutes a **large corpus of texts**—several hundred short prose works—making it impossible to analyze each text individually within the thesis. Instead, this chapter **examines the corpus as a whole**, offering **two interpretative readings** – a **feminist reading** focusing on the **representation of women in the texts** and a **historicized reading**, highlighting **narratives that reconstruct past events**. These readings **demonstrate the polyphony and diversity of narratives** in Soviet Latvian short prose.

3.1. Subchapter: “A Historicized Reading of Short Prose Texts”

This subchapter focuses on narratives depicting historical events characteristic of Soviet Latvian short prose from the 1920s–1930s. In these works, historical events are portrayed similarly, creating a unified authorial interpretation. The 1905 Revolution is typically depicted from the perspective of children or young revolutionaries, presenting it as a peaceful struggle against aggression. The 1917 Revolution and the Russian Civil War are described as terror and brutality, justified by the Bolshevik goals and ideals. World War I is portrayed as senseless yet necessary in the fight against Bolshevik opponents. Latvian revolutionaries are frequently depicted as just and heroic fighters, whereas Latvian peasant settlers in colonies are characterized as shallow and narrow-minded. Narratives about independent Latvia are limited and often critical, portraying the country as impoverished and degraded. Overall, the works reflect a politicized and party-aligned interpretation of history.

3.2. Subchapter: “A Feminist Reading of Short Prose Texts”

This subchapter examines the representation of women in Soviet Latvian short prose from the 1920s–1930s, highlighting the political and ideological contexts of the USSR regarding the “women’s question”.

In the early 1920s, women’s emancipation became a prominent issue in the USSR, leading to a reassessment of their role in social and political life and a revision of the institution of marriage. Soviet Latvian short prose reflects various aspects of this theme, including women’s involvement in politics and revolution, struggles against patriarchal norms and exploration of sexual freedom. Although the early revolutionary period promoted progressive ideas of women’s emancipation, during Stalin’s rule in the 1930s, the narrative about women became more conservative, emphasizing family values and duty to the state.

The subchapter also examines women from an imagological perspective, analyzing stereotypes and representations of female identity in Soviet Latvian literature.

Chapter 4: Narratives of Latvian Novels in the USSR in the 1930s in the Context of Socialist Realism

This chapter examines Latvian novels written in the 1930s when socialist realism became the dominant literary paradigm in the USSR. Consequently, Latvian novelistic literature is analyzed through the lens of socialist realism, exploring how this ideological framework influenced narratives, themes, and artistic expression in Soviet Latvian novels.

4.1. Subchapter: “Linards Laicēns’ *Limitrofija* – A Synthesis of Modernism and Socialist Realism”

This subchapter focuses on Linards Laicēns’ biographical aspects, his relocation to the USSR in the 1930s, his connection to modernist paradigms, and an analysis of his novel *Limitrofija*. Despite political pressure and the dominance of socialist realism, Laicēns remained committed to his mission as a writer, experimenting with novelistic forms and exploring new modes of expression. Although his works contain ideological overtones (also present in his works written in Latvia), *Limitrofija* blends realism, naturalism, and modernist features of the 1930s, minimally adhering to the strict norms of socialist realism. While the dominant narrative of the novel denigrates independent Latvia from the perspective of socialist realism, it does not fully conform to the paradigm in form or content.

4.2. Subchapter: “Alvils Ceplis’ Historical Novels *Zeme and Kalpi*”

This subchapter examines Alvils Ceplis’ unfinished novels, focusing on the author’s biography and literary career, as well as the novels’ aesthetic and thematic features, their alignment with socialist realism, and their reception. Particular attention is paid to the significant detail that both historical novels end with the 1917 Revolution without depicting life afterward.

In the 1920s, Ceplis developed narratives sympathetic to Soviet power, openly depicting revolution, war, and terror, and wrote in a realist aesthetic. However, in the 1930s, when these narratives and aesthetics became mandatory under socialist realism, he distanced himself from them, shifting towards an impressionistic, alienated, and fragmented style, deliberately avoiding writing about life after the revolution.

4.3. Subchapter: “Sīmanis Berģis’ *Ziemeļu pionieris* – The Soviet Christian Novel”

This subchapter analyzes Sīmanis Berģis’ novel *Ziemeļu pionieris*, which focuses on worker uprisings in the United States. Like totalitarian-era literature,

the book features black-and-white character portrayals, pathos, declarative statements, and schematic rather than psychological character construction. The narrative aligns with socialist realism, emphasizing the struggle of oppressed workers against exploiters. However, deviations from the socialist realism paradigm appear in biblical allusions and non-conforming interpretations of Marxist-Leninist ideology, which were also criticized by contemporary reviewers.

4.4. Subchapter: “Oskars Rihters’ *Meži šalc* – The First Latvian Socialist Realist Novel”

This subchapter analyzes Oskars Rihters’ semi-autobiographical novel *Meži šalc*, considering the author’s life and literary career as well as the novel’s socialist realist aspects. The analysis also explores the novel’s similarities with Nikolai Ostrovsky’s *How the Steel Was Tempered* (1932), a socialist realist model novel. Rihters’ novel is artistically weak—declarative, tendentious, and schematic—and promotes violence as a legitimate means of achieving goals. At the same time, it provides a vivid depiction of the time period and the ideological framework in which it was created. *Meži šalc* represents the essence of early socialist realism—it uncritically incorporates the ideas discussed at the 1934 Writers’ Congress. Language and form are secondary, while the focus is on content—character growth, unconditional acceptance of the communist worldview, and the destruction of antagonists.

SUMMARY

The thesis offers a comprehensive perspective on the narratives of Latvian literature in the USSR in the 1920s–1930s, analyzing short prose and novels through the lenses of New Historicism, imagology, feminist, and postcolonial theory. The research aimed to identify and interpret the diversity of narratives that shape the landscape of Latvian literature in the USSR, as well as to uncover the role of these narratives in constructing the identity of the diaspora. One of the research's novel aspects was to provide a modern and previously unexplored reading of these diaspora texts. For this reason, two perspectives were chosen for reading short prose—historical narratives and a feminist and postcolonial interpretation of the texts.

The research identified the main thematic and ideological lines in the USSR's Latvian short prose and novels. The analysis revealed that short prose was dominated by politicized historical narratives, which focused on the events of the 1905 Revolution and World War I and the consolidation of Bolshevik ideology. Literary works reflect a relatively unified authorial approach, constructing an interpretation of historical events that aligns with the Marxist-Leninist ideological framework. There is a tendency to glorify revolutionaries and their goals while also depicting terror and brutality as acceptable means to achieve ideological objectives. However, the texts also reveal problematic aspects, such as the repatriation of Latvian Riflemen, the hardships of Latvian peasant colonies, and the complexities of accepting Soviet ideology.

A historical reading of short prose texts highlights the division within the Soviet Latvian diaspora—on the one hand, there is an attempt to construct Soviet Latvians as workers who, having suffered from class inequality, actively fight for the proletarian revolution using all available means. On the other hand, text narratives also reveal a segment of the Latvian diaspora in the USSR that does not sympathize with Soviet policies. An imagological reading of the texts further demonstrates two distinct identities within the Soviet Latvian diaspora. However, most authors represent the diaspora segment that actively supported and/or shaped Soviet policies and ideology. As a result, many texts exhibit a strongly condemning, even hostile, attitude towards Latvians who primarily lived in rural colonies and did not embrace collectivization or atheism. In some 1930s texts, this hostility towards “different” Latvians reaches its peak, justifying and even promoting repression, punitive measures, and executions.

A feminist reading of short prose texts is relevant as female characters play a significant role in Soviet prose. Soviet policy itself was dominated by a narrative of complete women's emancipation. Ironically, in the USSR, which officially promoted full gender equality, all Soviet Latvian prose authors published in books were men, thus introducing an additional feminist dimension to the reading—the study of male-created narratives about women. The analysis

of women's emancipation themes reveals a variety of narratives—some depict women as revolutionary comrades, while others portray women who struggle to overcome patriarchal traditions and societal constraints. These narratives highlight the transformation of women's roles, which evolved alongside political and social developments in the USSR in the 1920s–1930s. At the same time, texts reflect on sexual freedom and colonial stereotypes, showing a collision between dominant ideology and individual perspectives.

The text corpus reflects several contemporary issues, including monogamous vs. polygamous relationships, concepts of asexuality, women's sexuality and freedom to choose partners, the objectification of the female body, childless vs. child-rearing families, and others. The feminist reading reveals the greatest diversity of narratives within the corpus, demonstrating that the construction of female characters and ideas is not entirely uniform or monolithic.

The analysis of novels paid special attention to historical and ideological contexts, as well as the biographical aspects of the authors, which are essential components of New Historicism. The focus was on socialist realism, a dominant ideological requirement for literature in the USSR in the 1930s. Through this perspective, it is possible to understand better the historical specificity encoded in novels as defined by Fredric Jameson.

In Linards Laicens' novel *Limitrofija*, the dominant narrative portrays the politicians of independent Latvia as hypocritical and corrupt, contrasting them with Soviet policies as a model of state governance. However, considering the author's complex biography and tense relations with Soviet policymakers in the 1930s, the text also encodes resistance to socialist realism dogmas. Laicens achieves this through a modernist, rather than realist, style and form. A similar approach is seen in Alvis Ceplis, who actively promoted various Soviet-approved narratives and modern ideas in his short prose. However, in his novels *Kalpi* and the dilogy *Zeme*, he abandons realism and constructs the text in a fragmentary, impressionistic manner, which results in conditional perception and greater interpretative freedom. Thematically, Ceplis creates new narratives about Soviet Latvian peasants, granting them more sympathetic traits and providing a nuanced portrayal of their complex relationship with communist policies.

The situation is different in Oskars Rihters' novel *Meži šalc*, which aligns closely with the canonical principles of socialist realism. It incorporates binary oppositions and ideological narratives that dominated Soviet politics in the 1930s.

Overall, the dissertation's empirical part confirms that, while ideologically driven, Latvian literature in the USSR also contains a wide range of narratives—some explicitly promote Soviet ideology. In contrast, others offer individualized voices, contradictions, and even resistance to officially accepted narratives. The theoretical framework and methods applied in this research have revealed the depth and complexity of this literary landscape. The study's findings significantly contribute to the understanding of Soviet Latvian literature and its narratives while broadening the perspective on diaspora identity research.

CONCLUSIONS

1. **The Latvian diaspora in the USSR.** The Latvian diaspora in the USSR during the 1920s–1930s formed a unique cultural space where Soviet ideology coexisted with Latvian cultural elements. The majority of Latvians living in the USSR during this period were peasants who (or whose ancestors) had emigrated from Latvia’s territory in the 19th century or the early 20th century. However, the part of the Latvian diaspora that actively supported communist ideas and engaged in political activity shaped educational and cultural processes.
2. **The work of the “Prometejs” society.** The “Prometejs” society played a decisive role in the cultural life of Soviet Latvians in the USSR during the 1920s–1930s. Founded in 1922, it initially supported the illegal activities of the Communist Party of Latvia but later became a significant cultural organization. “Prometejs” published a wide range of literature, including works by Latvian and international authors, and promoted education and cultural activities. The publishing house also issued magazines and newspapers and organized concerts and theater performances, strengthening Latvian cultural identity. In 1937, the society was dissolved, and its leaders and cultural workers were repressed, halting the development of Latvian culture in the USSR. The work and contributions of “Prometejs” to culture were rehabilitated after Stalin’s death.
3. **Women’s emancipation and the new female image in Soviet literature.** In the early 1920s, the “women’s question” was emphasized in the USSR, calling for reevaluating women’s roles and emancipation in both social and political spheres. These ideas also appeared in Soviet Latvian short prose. Women were often depicted as party members and comrades-in-arms, but no unified narrative existed about their place in society. For example, in Jānis Eiduks’ story *Revolucionārais tribunāls* [*Revolutionary Tribunal*], women are portrayed as unable to break free from the norms of the “old” world and escape traditional patriarchal roles. In contrast, in Artūrs Kadiķis-Groznijs’ novella *Uz Daugavas krastiem* [*On the Shores of the Daugava*], women become equal comrades. Sexuality was also portrayed ambiguously—in some texts, such as those by Jānis Eiduks and Roberts Eidemanis, female sexuality was viewed as destructive and distracting, whereas in others, such as Alvis Cepulis’ stories *Malienas vilki* [*Wolves of Maliena*] and *Noliedzēji* [*The Deniers*], sexual freedom and polygamous relationships were presented as the ideal model of communist partnerships.
4. **The image of the Soviet woman in Stalinist literature.** As Stalin’s political regime strengthened in the late 1920s and especially in the 1930s, the revolutionary and experimental nature of the “women’s question” changed, emphasizing the importance of family, loyalty, and moderation, with duty

highlighted as the highest value. In Soviet Latvian short prose from the late 1920s and 1930s, industrious, diligent, ideologically educated, and patriotic women dominate, who, if necessary, are capable of betraying or even killing a brother or father if he is a class enemy (a pervasive narrative in Konrāds Jokums' stories). Some works present a model Soviet citizen as a man who demonstrates loyalty to the USSR by being willing to abandon his family (for example, in Alvilis Ceplis' story *Sarkanais Vedingas karogs* [*The Red Banner of Vedingas*], a man leaves his wife and son to beg for survival. At the same time, he dedicates himself to factory construction for the Soviet cause). Most short prose texts contain narratives that align with the political directives of the USSR at that time. An exception is Arturs Kadiķis-Groznijs' novella *Ens*, where character development is more psychological than ideological (for example, a former Red Army soldier succumbs to temptation and cheats on his wife; a model young communist woman contracts a sexually transmitted disease).

5. **Female characters from an imagological perspective.** From an imagological viewpoint, a pervasive narrative was the depiction of the Eastern woman as a sexually attractive object. Unlike in the western territories of the USSR, where women mostly take on the roles of comrades and fighters and are gradually desexualized, Eastern women are not perceived as equal comrades but as objects of desire (most often as Red Army soldiers' war "trophies"), thereby creating colonial and sexist narratives (found in the stories of Roberts Eidemanis, Arturs Kadiķis-Groznijs, and Konrāds Jokums). An imagological perspective can also be applied to Alvilis Ceplis' short prose, which depicts Latvian migration from the USSR back to Latvia after the Russian Civil War. These texts contain a narrative about shallow but attractive Latvian rich girls who seduce Red Army soldiers with their sex appeal, refined clothing, cosmetics, etc., attributes that are not fitting for a Soviet woman.
6. **Interpretation of historical events – portrayal of revolutions.** In Soviet Latvian prose, historical events such as the 1905 Revolution and the 1917 Revolution were interpreted through the lens of Soviet ideology. The 1905 Revolution was depicted as a peaceful struggle against oppression. In contrast, the 1917 Revolution and the Russian Civil War were characterized as necessary battles where terror and brutality were justified means, as seen, for example, in Jānis Eiduks' work *Revolucionārais tribunāls* [*Revolutionary Tribunal*] or Alvilis Ceplis' stories.
7. **Interpretation of historical events – portrayal of World War I.** World War I is depicted as a senseless game played with the lives of servants and workers, emphasizing the Bolsheviks' pacifist stance on war (Ernests Eferts-Klusais, Konrāds Jokums). However, war is justified and necessary in fighting against Bolshevik opponents. Roberts Eidemanis and Konrāds Jokums construct the Red Army soldier's ethnotype (a self-representational image), depicting

them as disciplined, self-sacrificing, and strong fighters. The ethnotype of the Latvian Rifleman is also distinguishable—he is a strong, heroic warrior feared by enemies.

8. **Depiction of Latvia and Soviet reality.** Comparatively fewer literary works depict contemporary Soviet realities, likely because they involve situations and decisions that could be subject to criticism. Attempting to explain, for example, the mass return of Latvian Riflemen to Latvia after the Russian Civil War, Alvilis Ceplis constructs a narrative about Latvian landlords who deceptively orchestrated the repatriation of Riflemen and other Latvian refugees. Another complex theme is Latvian colonies, historically and ideologically separate from the urban, politically engaged Soviet Latvian diaspora.
9. **Experimental novels.** Despite political pressure and the dominance of socialist realism, some authors experimented with literary form and expression. Linards Laicens' novel *Limitrofija* [*Limitrophia*] incorporates elements of realism, naturalism, and modernism, minimally adhering to the norms of socialist realism. Meanwhile, Alvilis Ceplis, in the 1930s, distanced himself from realism, adopting an impressionistic, detached, and fragmented writing style. It is possible that in this way, Ceplis sought to avoid actively endorsing Soviet politics. Such literary experimentation was rare, often limited by censorship, and received criticism from contemporaries.
10. **Socialist realism aesthetics in novels.** Soviet Latvian literature was dominated by the aesthetics of socialist realism, promoting ideological messages. Literary works often prioritized conveying ideological messages at the expense of artistic quality for political purposes. Oskars Rihters' novel *Meži šalc* [*The Forests Rustle*] (1936) and Šimānis Bergīšs' novel *Ziemeļu pionieri* [*The Northern Pioneers*] (1934) are typical examples where the main focus is on the development of positive heroes and the unquestioning acceptance of the communist worldview.

AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS / LIST OF SOURCES AND LITERATURE

- [Bez avtora]. (1928). *Vsesojuznaja perepis' naselenija 17 dekabrja 1926 g.* Vyp. 4 : Narodnost' i rodnoj jazyk naselenija SSSR. Moskva: CSU Sojuza SSR.
- Berģis, S. (1934). *Ziemeļu pionieri*. Maskava: Prometejs.
- Brock, C., Tulasiewicz, W. (2018). The Concept of Identity. *Cultural Identity and Educational Policy*. London: Routledge, pp. 2–10.
- Bruner, J. (1993). *Acts of Meaning*. Harvard: Harvard University Press.
- Ceplis, A. (1924). *Noliedzēji*. Maskava: Latvju izdevniecība.
- Ceplis, A. (1925). *Malienas vilki*. Maskava: Latvju izdevniecība.
- Ceplis, A. (1933). *Kalpi*. Maskava: Prometejs.
- Ceplis, A. (1935). *Sarkanās Vedingas karogs*. Maskava: Prometejs.
- Ceplis, A. (1936). *Zeme*. Pirmā daļa. Maskava: Prometejs.
- Ceplis, A. (1936). *Zeme*. Otrā daļa. *Celtne*, Nr. 1–12, 6.–890. lpp.
- Currie, G. (2010). *Narratives & Narrators: A Philosophy of Stories*. Oxford: Oxford University Press.
- Eiduks, J. (1930). Revolucionārais tribunāls. *Revolucionārais tribunāls*. Maskava: Prometejs, 31.–208. lpp.
- Fuko, M. (2001). *Uzraudzīt un sodīt*. Rīga: Omnia mea.
- Gīrcs, K. (1998). *Kultūru interpretācija*. Rīga: AGB.
- Greenblatt, S. (1982). Introduction. *The Power of Forms in the English Renaissance*. Norman: Pilgrim Books, pp. 3–17.
- Greenblatt, S. (1988). *Shakespearean Negotiations: The Circulation of Social Energy in Renaissance England*. Oxford: Clarendon Press.
- Jameson, F. (1981). *The Political Unconscious: Narrative as a Socially Symbolic Act*. Ithaca: Cornell University Press.
- Kadiķis-Groznijs, A. (1930). *Ens. Ens*. Maskava: Prometejs, 3.–98. lpp.
- Kadiķis-Groznijs, A. (1936). *Uz Daugavas krastiem. Daiļdarbu izlase*. Maskava: Prometejs, 179.–390. lpp.
- Ķikuts, T. (2015). *Latviešu zemnieku koloniju izveidošanās Krievijas impērijas Eiropas daļā (19. gs. 40. gadi – 1914. gads)*: promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte.
- Laicens, L. (1935). *Limitrofija*. Maskava: Prometejs.
- Lippman, W. (2007). *Public Opinion*. Souix Falls: Nu Vision Publications.
- McAdams, D. P. (2011). Narrative identity. *Handbook of Identity Theory and Research*. Berlin: Springer Science + Business Media, pp. 99–115. DOI: 10.1007/978-1-4419-7988-9_5.
- Müller-Funk, W. (2003). On the narratology of cultural and collective memory. *Journal of Narrative Theory*, No. 33 (2), pp. 207–227. DOI: 10.2307/30225789.
- Ostrovskij, N. (1948). *Kak zakaljalas' stal'*. Moskva: Gosudarstvennoe izdatel'stvo Detskoj literatury Ministerstva prosveshhenija RSFSR.

- Ozoliņa, R. (2009). Latviešu kultūrizglītības biedrības “Prometejs” iznīcināšana Maskavā 1937.–1938. gadā. “*Latviešu akcija*” PSRS 1937–1938. Rīga: Latvijas Okupācijas muzejs, 29.–41. lpp.
- Riessman, C. K. (2007). *Narrative Methods for the Human Sciences*. Boston: SAGE Publications.
- Rihters, O. (1936). *Meži šalc*. Maskava: Prometejs.
- Šalda, V. (2010). *Latvieši Maskavā. 1923–1938*. Daugavpils: Daugavpils Universitātes apgāds “Saule”.
- Trojnckij, N. (red.). (1905). *Pervaja vseobshhaja perepis' naselenija Rossijskoj imperii, 1897 g.* Sankt-Peterburg: Izd. Centr. Stat. komitetom M-va vn. Del.
- Vīksna, D. (1972). *Latviešu kultūras un izglītības iestādes Padomju Savienībā 20.–30. gados*. Rīga: Zinātne.